

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Husitská teologická fakulta

Bakalářská práce

Vývoj vzdělávání sluchově postižených

The Development of Education of the Hearing Impaired

Vedoucí práce:
RNDr. Jana Leontovyčová, CSc.

Autor:
Barbora Wernerová

Praha 2014

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí práce RNDr. Janě Leontovyčové, CSc. za její neskonalou trpělivost, vstřícnost a neocenitelné rady, díky nimž mohla být tato práce dovedena do zdárného konce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem Vývoj vzdělávání sluchově postižených napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 28. dubna 2014

Barbora Wernerová

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou, historií a vývojem vzdělávání sluchově postižených. Seznamuje čtenáře s terminologií v dané oblasti, snaží se nastínit počátky tohoto vzdělávání a jeho následný vývoj u nás i ve světě a datuje vzniky nejdůležitějších institucí a zlomových událostí, které měly v historii na vzdělávání sluchově postižených velký vliv.

Zároveň si tato práce klade za cíl představit čtenáři nejdůležitější osobnosti spojované s historií vzdělávání sluchově postižených, snaží se ho alespoň malou měrou zaujmout a uvést na pravou míru určité skutečnosti, ve kterých je velká část široké veřejnosti často dezinformována.

Klíčová slova

Sluchové postižení – prelingválně neslyšící – nedoslýchaví – ohluchlí – vzdělávání neslyšících – znakový jazyk – znakovaná čeština – odezírání – bilingvní vzdělávání – kultura Neslyšících – historie Neslyšících – komunita neslyšících.

Annotation

This bachelor thesis deals with the history, development and issues of the education of the hearing impaired. It introduces the terminology in this particular field of study and tries to show the beginning of this education and its subsequent development abroad and in the Czech Republic. It also enumerates the origin of the most important institutions and events that influenced the education of the hearing impaired. The next aim of this bachelor thesis is to introduce the most important characters connected with the history of the education of the hearing impaired and to clarify some facts that has been often explained and understood incorrectly.

Keywords

Hearing impairment – Pre-lingual deaf – Hard of hearing – Deafened – Education of the deaf – Sign language – Signed Czech – Lip-reading – Bilingual education – Culture of the Deaf – History of the Deaf – Community of the deaf.

Obsah

SEZNAM ZKRATEK	7
ÚVOD.....	8
1. SEZNÁMENÍ S PROBLEMATIKOU SLUCHOVĚ POSTIŽENÝCH.....	10
1.1. Vymezení typů sluchového postižení	10
1.2. Neslyšící jako jazyková a kulturní menšina	14
1.3. Způsoby komunikace sluchově postižených	17
1.3.1. Český znakový jazyk (ČZJ)	18
1.3.2. Znakovaná čeština	19
1.3.3. Mluvení a odezírání	20
1.3.4. Umělé posunkové kódy	22
1.4. Metody vzdělávání.....	23
1.4.1. Orální metoda a monolingvální přístup	24
1.4.2. Totální komunikace	25
1.4.3. Bilingvální přístup ke vzdělávání	25
2. HISTORIE A VÝVOJ VZDĚLÁVÁNÍ SLUCHOVĚ POSTIŽENÝCH DO 20. STOLETÍ	27
2.1. První zmínky o neslyšících v dějinách.....	27
2.2. Počátky skutečného vzdělávání SP v 16. a 17. stol.	29
2.2.1. Významní učitelé a vzdělávání SP v 16. stol.	30
2.2.2. Významní učitelé a vzdělávání SP v 17. stol.	31
2.3. První školy a vzdělávání SP v 18. a 19. stol.....	33
2.3.1. Školství a metody vzdělávání SP v 18. stol.....	34
2.3.2. Školství a metody vzdělávání SP v 19. stol.....	39
2.4. Události přelomu století a jejich vliv na vzdělávání SP ve 20. stol.....	41

3. ŠKOLSTVÍ A VZDĚLÁVÁNÍ SLUCHOVĚ POSTIŽENÝCH V ČECHÁCH A NA MORAVĚ.....	44
3.1. Školy a vzdělávání SP od 18. stol. do 90. let 20. stol.....	44
3.2. Možnosti a situace ve vzdělávání SP v ČR po roce 1990.....	49
ZÁVĚR	52
POUŽITÁ LITERATURA.....	53
PŘÍLOHA	56
SUMMARY	58

Seznam zkratek

tzn. – to znamená

např. – například

apod. – a podobně

dB – decibely

tj. – to je

popř. - popřípadě

ČZJ – český znakový jazyk

ZJ – znakový jazyk

č. – číslo

sb. – sbírky

tzv. – takzvaně

stol. - století

n. l. – našeho letopočtu

př. n. l. – před naším letopočtem

sv. – svatý

mj. – mimo jiné

atp. – a tak podobně

SP – sluchově postižení

MŠ – mateřská škola

ZŠ – základní škola

SŠ – střední škola

VŠ – vysoká škola

JAMU – Janáčkova akademie múzických umění

MŠMT – Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy

FRPSP – Federace rodičů a přátel sluchově postižených

SORDOS – Sdružení pro kulturu neslyšících

ČSR – Československá republika

MUDr. – doktor medicíny - vysokoškolský titul, psaný před jménem

Mgr. – magistr – vysokoškolský titul, psaný před jménem

PhDr. – doktor filozofie – vysokoškolský titul, psaný před jménem

CSc. – kandidát věd – vysokoškolský titul, psaný za jménem

Úvod

Již od nejstarších dob byl vztah k neslyšící společnosti postaven na základě nejrůznějších mýtů a předsudků. Nedostatečná vzdělanost v oblasti anatomie člověka, zejména v surdopedii¹ a nejrůznější představy, chybné názory a nepodložené výroky lékařů, církevních hodnostářů, a filozofů - to vše způsobilo, že byl pohled na neslyšící již od počátku lidské civilizace otočen špatným směrem a způsobil tak v životech, ve vzdělání i v sociální integraci neslyšících obrovské problémy a strasti. Neslyšící byli bráni za hloupé, primitivní, nevyvinuté a nevzdělatelné bytosti, pro které nebylo mezi ostatními lidmi místo, a to vše kvůli přesvědčení, že nemají sluch, tudíž nemají řeč a nemohou žádným způsobem komunikovat jak mezi sebou a s ostatními lidmi, tak se samotným Bohem. Tento pohled trval po celá staletí, dá se říci, téměř dvě tisíciletí, dokud se poznání v oblasti surdopedie neposunulo dále a nebyly vyvráceny alespoň některé z těchto představ, názorů a předsudků.

Jak už to ale bývá, jeden nesprávný názor se podaří vyvrátit a další naopak vznikne. A tak sice došlo ke zjištění, že neslyšící nejsou na nejnižším stupni vývoje komunikace, nejsou hloupí ani nevzdělatelní a začalo se s jejich postupným vzděláváním, ale nyní naprosto v opačném extrému než původně. Nejprve se o vzdělání neslyšících a pochopení jejich života a problémů nikdo ani nepokusil, a když se se vzděláváním začalo, učili neslyšící slyšet, mluvit, vyslovovat, zkrátka co nejvíc to šlo, snažili se učitelé naučit neslyšící věci pro ně téměř nemožné, jen aby se naučili to, co je pro slyšící zcela běžné, a nevybočovali tak z řad slyšící společnosti. Tím nejhorším ovšem bylo, že mluvení, řeč a artikulace, bylo daleko důležitější než jakékoli jiné vzdělání neslyšících. Ti pak v pokročilejších letech uměli sice s velkou obtížností vyslovovat slova, ale o světě nevěděli téměř nic.

Je pravda, že v opozici proti těmto učitelům – oralistům a orálním metodám stáli učitelé, kteří věděli, že pro neslyšící je daleko důležitější mít svůj vlastní jazyk, popř. alespoň nějaký uměle vytvořený kód, který by byl přístupný jejich smyslům a skrz který by dosáhli nějakého vzdělání. Ovšem tito učitelé stáli v pozadí oralistů a trvalo poměrně dlouhou dobu, než se začali prosazovat jejich názory a metody, tedy názory a metody hodně se přibližující a velmi podobné názorům správným a pro neslyšící prospěšným.

¹ Surdopedie – speciálně pedagogická disciplína, zabývající se výchovou a vzděláváním jedince se sluchovým postižením a snahou o jeho plné začlenění do společnosti.

Až v poslední době se však začal prosazovat přístup k neslyšícím, který klade důraz jak na znakový jazyk a kulturu komunity neslyšících tak i na jazyk a kulturu slyšících. Totiž přístup bilingválně - bilingvální a z něho vyplývající bilingvální metoda vzdělávání. Ačkoli se již konečně začal prosazovat správný přístup jak k neslyšícím, tak i k jejich kultuře a vzdělávání, ve většině lidí po celém světě zůstávají zakotvena původní přesvědčení, předsudky, mýty a mylný pohled na neslyšící. Třebaže vím, že tento stav se nedá změnit ze dne na den a bude ještě velmi dlouhou dobu trvat, než bude velká většina lidí o neslyšících a způsobu jejich vzdělávání správně informována (pokud vůbec), ráda bych k tomu také z malé části přispěla právě touto bakalářskou prací.

Doufám, že se mi podaří zaujmout alespoň několik čtenářů z těch, kteří budou tuto práci číst. Už i to pro mne bude velké zadostiučinění. A pokud alespoň malá část z těch několika čtenářů, které tato práce zaujme, se bude chtít dozvědět o problematice vzdělávání neslyšících více, nebo se jí věnovat hlouběji, bude to obrovský úspěch pro mne a další malý pozitivní krůček pro neslyšící.

1. Seznámení s problematikou sluchově postižených

1.1. Vymezení typů sluchového postižení

V češtině existují pouze dva nadřazené termíny, které se snaží zahrnout specializovanější názvy pro všechny stupně velikosti a charakteru ztráty sluchu, okamžik vzniku sluchové vady a i její různé důsledky. Tyto dva termíny jsou „sluchově postižení“ nebo „osoby s vadami sluchu“.² Sluchová postižení mohou být klasifikována z několika různých hledisek. Základní klasifikace sluchového postižení je klasifikace z hlediska stupně postižení – nedoslýchavost a hluchota, a z hlediska doby vzniku vady – prelingvální a postlingvální. Tato klasifikace má zásadní význam pro volbu nejvhodnějšího způsobu vzdělávání sluchově postiženého.³ Pod obecný pojem sluchově postižení, či osoby s vadami sluchu lze však zahrnout všechny následující skupiny osob: nedoslýchaví, ohluchlí (osoby s vadou sluchu získanou až po rozvoji mluvené řeči), osoby s prelingvální úplnou hluchotou (od narození), Neslyšící jako kulturní a jazyková menšina, slepohluší (osoby s kombinovanou sluchovou a zrakovou vadou), šelestáři.⁴

Z hlediska stupně postižení neboli velikosti ztráty sluchu (podle základní klasifikace) dělíme osoby s vadami sluchu na nedoslýchavé a neslyšící. Do skupiny nedoslýchavých patří osoby se stavem sluchu sice horším, než u běžné populace, ale s technickými pomůckami (dokonce i bez nich) jsou schopni vnímat zvuky lidské řeči. Avšak neslyšící lidé nemohou zvuky lidské řeči vnímat ani s těmi nejdokonalejšími sluchadly. Z hlediska doby, kdy ke ztrátě sluchu došlo, můžeme neslyšící dělit na prelingválně a postlingválně neslyšící. Za prelingválně neslyšící označujeme ty, kteří se jako neslyšící narodili nebo u nichž došlo ke ztrátě sluchu před osvojením mluvené řeči. Postlingválně neslyšící jsou lidé, kteří ohluchli až po osvojení mluvené řeči a jazykového systému mluveného jazyka (v našem případě češtiny).⁵

U přibližování jednotlivých skupin sluchově postižených osob, bych se nejprve zastavila u posledních dvou kategorií a to slepohluší a šelestáři, poté přiblížím skupinu

² HRUBÝ, Jaroslav. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*. 2. přeprac. a rozš. vyd. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených, 1999, s. 40.

³ KOMORNÁ, Marie. *Systém vzdělávání osob se sluchovým postižením v ČR a specifika vzdělávacích metod při výuce*. 2., opr. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, c2008, s. 11.

⁴ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 40.

⁵ KOMORNÁ, *Systém vzdělávání osob se sluchovým postižením v ČR a specifika vzdělávacích metod při výuce*, s. 11.

nedoslýchavých, ohluchlých a prelingválně neslyšících. Neslyšícím jako kulturní a jazykové menšině bude věnována celá jedna kapitola mé práce (viz kapitola 1.2)

Pro osoby s kombinovanou vadou zraku a sluchu, je používán též termín „slepohluchý“ či „hluchoslepý“. Tyto termíny jsou obdobou termínu „hluchý“, tzn., že jsou vyhrazeny pouze pro osoby s úplnou ztrátou zraku i sluchu. Naštěstí se s úplnou hluchotou a slepotou, ke které došlo ve velmi raném dětství, setkáváme jen velmi zřídka. Častější je současné zhoršení zraku a sluchu, které vzniká v různých obdobích a bývá různého stupně. Vždy druhá polovina termínu označuje to, co považujeme za závažnější. Např. pokud se o tyto osoby starají organizace nevidomých, budou tyto osoby používat formu „hluchoslepý“, pokud jsou v péči organizací neslyšících, bude tomu naopak.⁶

Ušní hluky neboli šelesty, jinak také řečeno tinnitus je zcela specifickou vadou sluchu.⁷ Pod tímto označením se skrývá široká škála subjektivně vnímaných hučivých, pískavých či šumivých a jiných zvuků, které nejsou bezprostředně způsobeny vnějšími příčinami. Nedají se ovlivnit vůlí a vznikají zcela spontánně.⁸ Tyto šelesty mohou, ale také nemusí být doprovázeny zhoršením sluchu. Mohou se dokonce vyskytovat i při úplné hluchotě. Postiženého mohou přinutit někdy až k sebevraždě.⁹ Neboť na něho často působí celý den, neumožňují mu soustředit se na práci, studovat, sportovat, dokonce ani spát, avšak pro jeho okolí jsou naprosto neslyšné.¹⁰

Dále bych se ráda zaměřila na zbylé tři kategorie sluchově postižených osob a to na osoby nedoslýchavé, ohluchlé (osoby s vadou sluchu získanou až po rozvoji mluvené řeči) a osoby s prelingvální úplnou hluchotou. „Nedoslýchavost, ohluchnutí a prelingvální hluchota jsou tři úplně rozdílná postižení se zcela odlišnými a často dokonce vzájemně protichůdnými potřebami.“¹¹

Nedoslýchavost znamená každé zhoršení sluchu oproti běžné populaci, nikoliv však jeho naprosté vymizení. Může se vyskytovat v různých stupních, a to od lehké nedoslýchavosti, až po velmi závažné poškození sluchu. Zde je však důležité zmínit, že každá nedoslýchavost se dá do určité míry kompenzovat speciálními kompenzačními pomůckami

⁶ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 40-41.

⁷ Tamtéž, s. 41.

⁸ PRO-AUDIO, s.r.o: Tinnitus. [online]. [cit. 2014-03-06]. Dostupné z: <http://www.pro-audio.cz/tinnitus/>

⁹ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 41.

¹⁰ PRO-AUDIO, s.r.o: Tinnitus. [online]. [cit. 2014-03-06]. Dostupné z: <http://www.pro-audio.cz/tinnitus/>

¹¹ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 42.

(např. elektronická sluchadla, kochleární implantáty apod.).¹² Je možné se setkat i s termínem „praktická hluchota“. I v tomto případě se jedná o nedoslýchavost, nikoli o úplnou hluchotu. Jde totiž o ztrátu sluchu na lepším uchu větší než 70dB, což je ztráta, kterou lze v dnešní době se sluchadly poměrně dobře kompenzovat. Osobám zcela hluchým mohou sluchadla poskytnout v nejlepším případě pouze vibrační vjemy, ale jinak nic jiného. Naproti tomu osobám se zbytky sluchu mohou sluchadla alespoň významně usnadnit odezírání.¹³ Pro tyto osoby, které mohou mluvenou řeč slyšet alespoň z části, je odezírání velmi úspěšným prostředkem, k porozumění. Pro nedoslýchavé je odezírání doplňkem k tomu, co slyší, a pokud jsou chybějící sluchové vjemy doplněny vjemy zrakovými, přestože jsou také neúplné, dává jim to dohromady velké šance k porozumění mluvené řeči.¹⁴ Výzkumy potvrdily, že odezírání s částečnou podporou sluchu je úspěšné ze 76 – 90%.¹⁵ Nedoslýchaví většinou o tom, že odezírají, vědí, avšak obvykle netuší, jakou měrou odezírají a jakou měrou slyší. Často si myslí, že mluvené řeči rozumí více díky sluchu, než díky zraku. Pak ovšem zjistí, že daleko hůře rozumí, pokud někdo promluví za jejich zády.¹⁶ Pokud jde o nedoslýchavé děti, je třeba vybavit je, co možná nejdříve, dobře přizpůsobenými a pokud možno moderními sluchadly. Jen tak mohou celkem dobře rozvinout svou mluvenou řeč, bez větších problémů navštěvovat školy pro slyšící, s velkým úspěchem se mohou naučit číst a také mohou mít dostatek příležitostí k náhodnému a bezděčnému učení v rodině. To tvoří velkou část sociálně emocionálního rozvoje lidí.¹⁷ Je také třeba říci, že zhoršení sluchu je přirozeným důsledkem stárnutí, proto rozhodující část nedoslýchavých tvoří staří lidé.¹⁸ Po šedesátém roce života, dochází u většiny lidí k přirozenému úbytku sluchových buněk. Hlavní důsledek nedoslýchavosti je narušení schopnosti běžné mezilidské komunikace, což může představovat i sociální problém, týkající se všech a zejména pak vyšších věkových skupin.¹⁹

Další skupinu sluchově postižených představují lidé ohluchlí, neboli postlingválně neslyšící, tj. lidé, kteří ohluchli až po osvojení mluvené řeči. K částečnému rozvoji mluvené řeči dochází již ve dvou až čtyřech letech života dítěte. Pokud dojde k ohluchnutí v tomto a pozdějším období, bude mít dotyčný člověk vždy podstatně menší problémy při komunikaci

¹² HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 43.

¹³ Tamtéž, s. 40-41.

¹⁴ STRNADOVÁ, Věra. *Hádej, co říkám, aneb, Odezírání je nejisté umění: publikace na podporu Národního plánu vyrovnávání příležitostí pro občany se zdravotním postižením*. 2. dopl. vyd. Praha: Helix, 2001, s. 10.

¹⁵ LYSONS, Kenneth. *Your hearing loss: and how to cope with it*. North Pomfret, Vt.: David, c1978.

¹⁶ STRNADOVÁ, *Hádej, co říkám, aneb, Odezírání je nejisté umění*, s. 10.

¹⁷ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 44.

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ SVĚTLÍK, Martin. *Postižení sluchu: současné možnosti sluchové protetiky*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2000, 61 s.

se slyšícími, než člověk, který se již jako neslyšící narodil, popř. ohluchl před osvojením mluvené řeči. Po ohluchnutí má člověk tendenci k rozpadu mluvy, kterou získal. Ale ať už je tato tendence sebesilnější, ohluchlí lidé mohou s pomocí logopeda a svého slyšícího okolí udržet celkem dobře srozumitelnou a přirozeně znějící mluvu.²⁰ Podobné je to i se čtením u ohluchlých osob. „Dokonce ani děti ohluchlé ve velice raném věku nemají se čtením problémy, které jsou u prelingválně neslyšících obrovské.“²¹ Ohluchlí již poznali zvuk a znají jeho cenu. Proto je jejich hlavní problém psychologický, neboť zvuk velice postrádají. Pokud dojde k ohluchnutí ve vyšším věku, pro člověka může být značně obtížné trénovat a vylepšovat svoje schopnosti odezírání a je pro něho prakticky nemožné naučit se znakový jazyk.²² Samozřejmě, že je možné, aby ohluchlý člověk komunikoval se svým okolním světem písemnou formou, avšak jen zřídka mají ostatní na takovouto formu komunikace trpělivost.

Další významnou skupinou sluchově postižených osob jsou osoby prelingválně neslyšící. Totiž lidé, kteří jsou neslyšící od narození, popř. lidé, kteří ohluchli ve velice raném věku, před osvojením mluvené řeči. Takovéto děti jsou v oblasti sluchově postižených nejvíce poškozovány terminologickými a jinými nedorozuměními.²³ Jestliže nejsou dítěti dostatečně vysvětleny jevy kolem něho, a takovýchto jevů je nespočet, nechápe je.²⁴ Pokud je navíc ve svém citlivém období dítě zařazeno do orálního programu, je kompletně zbaveno příležitostí k náhodnému učení, a co je závažnější, nenabude tak nejen dostatek slov, ale také dostatek pojmů. Pokud se zde vůbec naučí mluvit, bude jeho mluva, která je vlastně vyvolaná uměle, znít nepřirozeně. Laická veřejnost, nedostatečně seznámená s problematikou sluchově postižených pak bude takovouto mluvu považovat za mluvu mentálně postižených.²⁵ U prelingválně neslyšícího dítěte v předškolním věku, je důležité, aby mu rodiče spoustu věcí vysvětlili. Ať už jde o normy chování, morální a hodnotový systém, společenská pravidla, popř. je také nutné varovat je před možným nebezpečím, tím vším rodiče pomáhají dítěti orientovat se ve světě kolem něj a ve složitých dějích a situacích, které s sebou tento svět přináší. Tento svůj úkol však nemohou plnit, pokud se slyšící rodiče odmítnou učit znakový jazyk a se svým neslyšícím dítětem se dostatečně nedorozumí.²⁶ „Jazyková bariéra člověku

²⁰ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 44.

²¹ Tamtéž.

²² Tamtéž.

²³ Tamtéž, s. 45.

²⁴ STRNADOVÁ, *Hádej, co říkám, aneb, Odezírání je nejisté umění*, s. 78

²⁵ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 45.

²⁶ STRNADOVÁ, *Hádej, co říkám, aneb, Odezírání je nejisté umění*, s. 78.

komplikuje život více než samotná ztráta sluchu.²⁷ Ohluchlí lidé, kteří alespoň v malé míře znají mluvený a psaný jazyk, mohou na lidi mluvit a ti jim mohou svá sdělení odepisovat. Neslyšící od narození tuto možnost však nemají (pokud dostatečně mluvený a psaný jazyk neovládají).²⁸ Také čtenářské schopnosti prelingválně neslyšících jsou mnohdy na velice slabé úrovni.²⁹ Dále je pro ně obrovským problémem správně se orientovat ve světě upraveném hlavně podle potřeb slyšící společnosti a porozumět pravidlům, jejichž smyslu nerozumí, neboť jim nebyl dostatečně vysvětlen. Tito lidé prochází celý svůj život velmi náročnými situacemi, což je pro ně obrovsky vyčerpávající.³⁰ Zařazení prelingválně neslyšících do rehabilitačního programu, který je založený na používání znakového jazyka, je jediným efektivním řešením této situace. Samozřejmě musí být v programu zahrnuto i to, že se dítě začne učit znakový jazyk co nejdříve a co nejdříve se ho naučí i ostatní členové rodiny. Mluvenou řeč se dítě učí až jako druhý jazyk, se zaměřením na čtení a psaní, nikoli na artikulaci, ale to až v pozdějším věku dítěte.³¹

1.2. Neslyšící jako jazyková a kulturní menšina

Až do této chvíle jsme hovořili o neslyšících z medicínského hlediska. Výše rozdělené typy sluchových vad byly brány z pohledu objektivně měřitelné ztráty sluchu. Nyní se zaměříme na Neslyšící z pohledu kulturního a jazykového.

V zahraniční literatuře se již víc jak třicet let můžeme setkávat se dvěma podobami pojmu neslyšící – v angličtině: deaf. Pojem neslyšící s malým „n“, popřípadě deaf s malým „d“ poukazuje právě k pohledu medicínskému, tzn. k pohledu, kde jsou za neslyšící označovány osoby s určitou velikostí ztráty sluchu, a podle této velikosti jsou pak klasifikovány do určitých skupin, uvedených výše. Naproti tomu pojem Neslyšící s velkým „N“ či Deaf s velkým „D“ nás směřuje k pohledu jazykovému a kulturnímu. Jazykově kulturní pohled přistupuje ke sluchově postiženým jako k osobám s odlišným jazykem a skupinu neslyšících označuje jako jazykovou a kulturní menšinu. Tuto menšinu spojuje jejich společný jazyk, v České republice je to český znakový jazyk, a dále pak jejich historie, tradice, chápání světa či kulturní zázemí s ním spojené.³²

²⁷ STRNADOVÁ, *Hádej, co říkám, aneb, Odezírání je nejisté umění*, s. 78.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 45.

³⁰ STRNADOVÁ, *Hádej, co říkám, aneb, Odezírání je nejisté umění*, s. 78.

³¹ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 45.

³² KOSINOVÁ, Barbora. *Neslyšící jako jazyková a kulturní menšina - kultura neslyšících*. 2., opr. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, c2008, s. 7.

„Hluchota přestává být nahlížena jako defekt, handicap, který vyděluje ‚abnormální‘ (menšinové) z ‚normálu‘, rozdíl mezi slyšícími a neslyšícími začínají být (...) interpretovány ne jako deviace od většinové normy, ale jako přirozené kulturní rozdíly.“³³ Do skupiny kulturně neslyšících se řadí většina prelingválně neslyšících, ovšem ne úplně všichni, kteří ke své komunikaci potřebují znakový jazyk. Naproti tomu jen malá část ohluchlých po nabytí mluvené řeči se bude řadit do této skupiny, protože jen málo z nich se znakový jazyk naučí a ke své komunikaci ho příliš nepotřebují. Dokonce se do této skupiny mohou řadit i někteří slyšící lidé, kteří z různých důvodů, považují za svůj primární jazyk, jazyk znakový.³⁴ Mohou to být např. slyšící děti neslyšících rodičů, slyšící lidé, kteří s neslyšícím uzavřeli manželství, lidé kteří pro komunitu neslyšících dlouhou dobu pracovali či pracují, např. tlumočníci ČZJ, ale také lidé němí, kteří znakový jazyk považují za primární prostředek komunikace. Neslyšícím lidem, kteří se řadí mezi skupinu kulturně neslyšících, již nezáleží na jejich velikosti ztráty sluchu, ale svou odlišnost vidí v rozdílném užívání jazyka a ve vnímání světa s ním spojeným.³⁵

Příslušnost ke kultuře, není podmíněna pravidelným navštěvováním kulturních akcí či snad dokonce placením členských příspěvků organizacím neslyšících apod. Ale základem je přijetí nového člena k příslušnosti v komunitě stávajícími členy. Jedná se o přirozený proces zařazení se do společenství neslyšících.³⁶

Možné cesty vedoucí ke společenství v komunitě neslyšících jsou:

- Podmínka audiologická: Potencionální člen společenství je postižen určitou ztrátou sluchu. Člověk se ztrátou sluchu je do komunity přijímán rychleji, než člověk bez ní.
- Podmínka politická: Členem komunity se může stát člověk, který se nějakým zásadním způsobem podílí na veřejných věcech, které jsou s komunitou neslyšících spojené.
- Podmínka jazyková: Pod touto podmínkou bývá přijat člověk, který nejen rozumí znakovému jazyku dané komunity neslyšících, ale také ho dovede správně a plynule užívat.

³³ MACUROVÁ, Alena. Jazyk a hluchota. In: *Slovo a slovesnost: Časopis pro otázky teorie a kultury jazyka*. Praha: Melantrich, 2001, roč. 62, č. 2., s. 92.

³⁴ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 47.

³⁵ KOSINOVÁ, *Neslyšící jako jazyková a kulturní menšina - kultura neslyšících*, s. 7.

³⁶ Tamtéž, s. 14.

- Podmínka společenská: Jít touto cestou a přiřadit se ke komunitě neslyšících znamená dostatečně se angažovat v životě komunity neslyšících.

Pravým jádrem komunity neslyšících se stanou pouze ti, kteří splňují veškeré tyto podmínky. Slyšící člověk se tedy členem společenství stát může, ale nikdy nebude patřit do úplného středu.³⁷ Často se ovšem stává, že přirozenými vůdci společenství neslyšících se stávají nedoslýchaví a ohluchlí uživatelé znakového jazyka, a to z důvodu, že se mohou snáze pohybovat jak ve světě slyšících, tak ve světě neslyšících.³⁸

V komunitě neslyšících platí jejich vlastní společenská pravidla, zvyklosti a hodnotová měřítko. Pokusím se přiblížit alespoň některá z nich.

Je dáno, že přijít bez přivítání, potažmo odejít bez rozloučení je naprosto nepřijatelné. Každý kdo přichází, popř. odchází je povinen minimálně všem podat ruce nebo se se všemi políbit.³⁹ Toto je pro Neslyšící důležité také z toho důvodu, že např. na jejich kulturní akce se sjíždějí Neslyšící z celé republiky a tak nejen vítání, celá jejich zábava, ale také loučení trvá velice dlouho. Nechtějí se rychle vítat ani loučit, neboť vědí, že se opět nemusí dlouhou dobu vidět.⁴⁰

Dotýkání se navzájem je v komunitě neslyšících daleko častější jev než u slyšících lidí.⁴¹ Pokud se někdo hlásí o slovo a chce hovořit, musí na sebe upozornit. Nejlepší varianta, která je společensky samozřejmá, jsou energické pohyby rukou v zorném poli ostatních.⁴² Další variantou je však dotek, kterým neslyšící upoutávají pozornost ostatních, tak jako to slyšící dělají hlasem, chtějí zahájit rozhovor, popř. do nějakého rozhovoru vstupují.⁴³ Pokud jde o upozorňování, ať už na sebe nebo na cokoli jiného, pomocí dotyků, i to je bráno jako samozřejmost. Dotyky jsou běžnou záležitostí, ovšem ne všechny jsou zcela příznivé.⁴⁴ Pro navázání komunikace je vhodné se dotknout rukou ruky druhého člověka, paže, ramen, u mužů dokonce i hrudi,⁴⁵ pokud oba lidé sedí, je možné se přiměřenou silou dotknout i

³⁷ BAKER-SHENK, Charlotte Lee a Dennis COKELY. *American sign language: a teacher's resource text on grammar and culture*, s. 56.

³⁸ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 49.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ KOSINOVÁ, *Neslyšící jako jazyková a kulturní menšina - kultura neslyšících*, s. 35.

⁴¹ Tamtéž, s. 34.

⁴² HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 49.

⁴³ KOSINOVÁ, *Neslyšící jako jazyková a kulturní menšina - kultura neslyšících*, s. 34.

⁴⁴ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 49.

⁴⁵ Tamtéž.

stehna.⁴⁶ Není ovšem vůbec vhodné dotýkat se zad, hlavy, nohou apod.⁴⁷ Je nemyslitelné, aby se někdo dotýkal jejich hlavy, popř. se s ní snažil otáčet, poklepal na záda, sedící poklepal stojícímu na jeho nohu nebo aby doteky k upoutání pozornosti byly velice jemné. To Neslyšícím velice vadí.⁴⁸

Zvyky charakteristické přímo pro kulturu českých neslyšících jsou např. tyto: Teprve tehdy, když mají všichni u stolu jídlo před sebou společně, poklepají pěstí do stolu, čímž si přejí dobrou chuť. Při přípitku se nedotýkají skleničkami, ale rukama, v kterých skleničky drží. Cinknutím je pro ně právě dotyk rukou, nikoli zvuk skleniček. Používají univerzální pozdrav, který pak podle situace může znamenat „Ahoj!“, „Dobrý den!“, či „Na shledanou!“, avšak potkají-li se dva velmi dobří známí, pozdraví se dvěma polibky na tvář. Když Neslyšící tleskají, zvedají ruce nad hlavu a třepotají s nimi.⁴⁹

Je důležité znát nejen zvyky, pravidla a hodnoty neslyšících, ale také mít na paměti, co je u Neslyšících považováno za nepříjemné, či dokonce nepřipustné a takovýmto věcem se vyvarovat.⁵⁰

1.3. Způsoby komunikace sluchově postižených

Používání komunikačních systémů neslyšících jako jejich dorozumívacích prostředků upravuje zákon č. 155/1998 sb. ze dne 11. června 1998, Změna: 384/2008 sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob. Definiuje mimo jiné také komunikační systémy neslyšících a hluchoslepých osob, čímž se rozumí jak český znakový jazyk, tak i další komunikační systémy, které vychází z českého jazyka.⁵¹

Mezi slyšícími se často mylně vyskytuje představa, že neslyšící používají jako hlavní komunikační prostředek znakovou řeč. Tak tomu ale ve skutečnosti není.

„Znaková řeč“ je chápána spíše jako nadřazený termín pro dva rozdílné způsoby komunikace, a to pro znakový jazyk a znakovanou češtinu. „Znaková řeč“ neoznačuje plnohodnotný jazyk, naopak je to pojem obsahově prázdný, který pouze odkazuje na dva již

⁴⁶ KOSINOVÁ, *Neslyšící jako jazyková a kulturní menšina - kultura neslyšících*, s. 34.

⁴⁷ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 49.

⁴⁸ KOSINOVÁ, *Neslyšící jako jazyková a kulturní menšina - kultura neslyšících*, s. 35.

⁴⁹ Tamtéž, s. 36.

⁵⁰ Tamtéž, s. 35.

⁵¹ Centrum zprostředkování simultánního přepisu: zákon č. 155/1998 sb. [online]. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://www.czsp.cun.cz/index.php?clanek=4>

zmíněné termíny. Tento termín původně označoval lingvisticky ještě neprobádanou oblast komunikace neslyšících lidí, byl a stále ještě v mnoha případech je používán jako pojmenování jazykové komunikace neslyšících v domnění, že se jedná o plnohodnotný jazyk.⁵² V lingvistice se však řečí rozumí individuální a neopakovatelné akty lidských promluv, projevy lidského jazyka. Naproti tomu jazyk je systémem jednotek a pravidel jejich spojování, sdílený členy nějakého společenství.⁵³ I v dnešní době je stále termín znaková řeč zaměňován s termínem znakový jazyk nejen většinou lidí ve společnosti, ale co je horší i odborníky z oblastí úzce souvisejících s neslyšícími lidmi, jako jsou např. zdravotnictví, tlumočení, odborná literatura, ale i školství. Při prezentaci způsobu vzdělávání prelingválně neslyšících dětí ve speciálních školách pro sluchově postižené je pak tento termín obzvláště zavádějící, protože ve většině případů označuje pouze znakovanou češtinu.⁵⁴

1.3.1. Český znakový jazyk (ČZJ)

Znakový jazyk, je přirozený jazyk Neslyšících, který není odvozen od žádného mluveného jazyka, má svou vlastní gramatiku a slovník. Znakový jazyk je jazyk nevokální, tudíž je to jazyk vnímaný zrakem, nikoli sluchem a je založen na tvaru, pozicích a pohybu, nikoli na zvuku.⁵⁵ Znakový jazyk má dvě základní skupiny prostředků. První skupinou jsou tzv. manuální prostředky neboli znaky. Druhá skupina pak obsahuje tzv. nemanuální nosiče, což znamená mimiku, pohyby těla, pohled apod. Díky nemanuálním nosičům jsme ve znakovém jazyce schopni rozeznat otázku, oznámení, rozkaz, známou či novou informaci. Mimiku je možné přirovnat k intonaci, melodii a rytmu hlasu v mluvených jazycích. Tyto dvě skupiny nosičů nelze od sebe oddělit, protože jsou ve znakovém jazyce používány současně v jeden moment.⁵⁶

V každé zemi mají Neslyšící svůj vlastní národní jazyk.⁵⁷ Lidé se často domnívají, že znakový jazyk je mezinárodní. Není tomu tak. Každý znakový jazyk má svou vlastní historii a

⁵² Ruce.cz: co je znakový jazyk, znakovaná čeština. [online]. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/188-co-je-znakovy-jazyk-znakovana-cestina>

⁵³ Ruce.cz: historie českého znakového jazyka. [online]. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/95-historie-ceskeho-znakoveho-jazyka>

⁵⁴ Ruce.cz: co je znakový jazyk, znakovaná čeština. [online]. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/188-co-je-znakovy-jazyk-znakovana-cestina>

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ Česká komora tlumočnicků znakového jazyka: znakový jazyk a komunikace s neslyšícími. [online]. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://www.cktzj.com/znakovy-jazyk-a-komunikace-s-neslysicimi>

⁵⁷ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 68.

historický vývoj a každý se vyvíjí, jako všechny přirozené jazyky.⁵⁸ Je pravda, že způsob využití a existence dvou, již zmíněných prostředků znakového jazyka jsou rysy, které jsou společné všem znakovým jazykům, ale jinak je každý znakový jazyk jiný a představy o existenci nějakého univerzálního znakového jazyka jsou mylné.⁵⁹ Tudíž znakový jazyk, i když má v jednotlivých státech hodně společných gramatických rysů, není jazykem mezinárodním.⁶⁰ Neslyšící v České republice mají svůj vlastní národní a mateřský jazyk, český znakový jazyk.⁶¹

Český znakový jazyk je přirozený a plnohodnotný jazyk, který má svou vlastní gramatiku. Tato gramatika se zásadně liší od gramatiky českého jazyka a není z ní ani nijak odvozena.⁶² ČZJ nemá s češtinou nic společného. Odlišnou gramatiku můžeme ukázat na jednoduchém příkladu: Věta „*Včera jsem byl v kině*“ je v ČZJ ukázána sekvencí znaků: „*včera*“ + „*kino*“ + „*hotovo*“.⁶³

ČZJ se také vyvíjí, a tak stejně jako ostatní živé jazyky přejímá řadu pojmů z jiných jazyků. Přejímání slov však neznamena závislost na jiném jazyce. Např. velká část slov z češtiny se přejímá tak, že jsou nejprve hláskovány prstovou abecedou. Ovšem neslyšící nevnímají toto hláskování jako posloupnost písmen české abecedy, ale spíše jako složený znak, který se postupem času promění a zjednoduší do snadněji ukazovaného pohybu. Toto je typické např. pro znakování vlastních jmen.⁶⁴

1.3.2. Znakovaná čeština

Znakovaná čeština patří sice mezi umělé posunkové kódy, o kterých se šířeji zmiňuji v podkapitole 1.3.4, avšak hovořím o ní zvlášť z toho důvodu, abych zdůraznila kontrast mezi ní a ČZJ.

Na rozdíl od ČZJ je znakovaná čeština umělým systémem, nikoli plnohodnotným jazykem. Je to umělý posunkový kód, který je plně závislý na českém jazyce. Je jakousi

⁵⁸Ruce.cz: co je znakový jazyk, znakovaná čeština. [online]. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/188-co-je-znakovy-jazyk-znakovana-cestina>

⁵⁹ Česká komora tlumočnicků znakového jazyka: znakový jazyk a komunikace s neslyšícími. [online]. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://www.cktzj.com/znakovy-jazyk-a-komunikace-s-neslysicimi>

⁶⁰ Ruce.cz: historie českého znakového jazyka. [online]. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/95-historie-ceskeho-znakoveho-jazyka>

⁶¹ Česká komora tlumočnicků znakového jazyka: znakový jazyk a komunikace s neslyšícími. [online]. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://www.cktzj.com/znakovy-jazyk-a-komunikace-s-neslysicimi>

⁶² Ruce.cz: historie českého znakového jazyka. [online]. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/95-historie-ceskeho-znakoveho-jazyka>

⁶³ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 69.

⁶⁴ Tamtéž.

pomůckou, kterou si slyšící vymysleli, aby se lépe a snáze domluvili s neslyšícími.⁶⁵ Tento umělý systém využívá gramatické prostředky českého jazyka, který je současně artikulován, ať už hlasitě či bezhlasně. K tomu jsou k jednotlivým slovům ukazovány znaky převzaté z ČZJ.⁶⁶

Stejně jako u znakového jazyka si pokusíme přiblížit znakovanou češtinu na příkladu: Českou větu „*Já jsem byl včera v kině.*“ ve znakované češtině zřetelně vyslovujeme a současně při tom ukazujeme posloupnost znaků „*Já*“ + „*bylo*“ + „*včera*“ + „*v*“ + „*kině*“.⁶⁷

Je důležité uvést, že znakovaná čeština skutečně usnadňuje neslyšícím pochopení věty, odezírání a tím i komunikaci se slyšícími. Rozumí jí ovšem jen nedoslýchaví a ti neslyšící, kteří umí dokonale odezírat a rozumí českému jazyku. Dívají se totiž především na ústa tlumočnicka a znaku si povšimnou až tehdy, pokud se jim nepodaří nějaké slovo odezřít. Znakovaná čeština pomáhá, aby neslyšící úplně nevypadli z kontextu. Pokud ovšem neslyšící neumí odezírat, nemají aktivní znalost češtiny a jsou závislí pouze na znacích, větu ve znakované češtině pak většinou nepochopí, protože v ČZJ nedává žádný smysl. Znakovaná čeština je ovšem velice užitečná ve chvílích, kdy se snaží domluvit neslyšící se slyšícím, který neovládá ČZJ. Slyšící se tento umělý systém naučí daleko snáz, než znakový jazyk.⁶⁸

1.3.3. Mluvení a odezírání

Dosažené výsledky a čas, který je třeba k vytvoření a rozvíjení mluvy obětovat, závisí v první řadě na velikosti ztráty sluchu u jednotlivých sluchově postižených dětí.⁶⁹ Slyšící dítě začíná kolem šestého týdne života postupně broukat, žvatlat a napodobovat zvuky, ať už své vlastní nebo zvuky z okolí. Pokud je na projevy dítěte z okolí reagováno, dítě začíná postupně komunikovat a poutat pozornost okolí.⁷⁰ „Napodobování a časté opakování jsou hlavními faktory pro rozvoj dětské řeči.“⁷¹ Neslyšící dítě začíná žvatlat přibližně ve stejné době jako slyšící, avšak toto žvatlání postupem času ustává. Důvodem toho je, že dítě neslyší ani vlastní zvuky ani hlasy a zvuky ve svém okolí, čímž nemá podněty ani motivaci k tomu, aby rozvíjelo a upravovalo svou řeč. Dítě takto ponechané bez jakékoli logopedické pomoci, je ve

⁶⁵ Tamtéž, s. 72.

⁶⁶ Centrum zprostředkování simultánního přepisu: zákon č. 155/1998 sb. [online]. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://www.czsp.cun.cz/index.php?clanek=4>

⁶⁷ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 72.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ Tamtéž, s. 55-56.

⁷⁰ Dětská řeč - od narození do 2 let. In: [online]. [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: <http://www.mimi-klub.cz/radce-mimiklubu/vyvoj-a-vychova/detska-rec-od-narozeni-do-2-let>

⁷¹ Tamtéž.

výsledku nejen neslyšící, ale také němé. Toto je důvod, proč byli a ještě dnes často jsou neslyšící označováni za hluchoněmé. Němota u neslyšících je však pouze důsledkem hluchoty.⁷²

Jak už jsem zmínila, pomoci může logopedie. Logopedie je, jako pedagogická disciplína, obecně zaměřena na korekci vad mluvené řeči, u neslyšících je pak speciálně zaměřena také na umělé vytvoření mluvy. Dnes je již logopedie na takové úrovni, že lze prakticky naučit mluvit každé dítě, bez ohledu na velikost ztráty sluchu, tedy i dítě zcela hluché. Ale jak už jsme si řekli, podle velikosti ztráty sluchu se odvíjí i výsledky a čas, který je třeba k vyvolání mluvy obětovat.⁷³

Pro děti, které ohluchly, až po alespoň částečném získání mluvy slouží logopedie spíše pro udržení a zafixování mluvy, než pro její vyvolávání. Nedoslýchavé děti, pokud jsou vybaveny sluchadly, se učí mluvit podobně rychle a srovnatelně snadno, jako děti slyšící a úkolem logopedie je zde pouze úprava vad výslovnosti u některých hlásek. Takovéto děti začínají s mluvením jen o málo později, než děti slyšící. U dětí s velmi těžkou vadou sluchu je zapotřebí mnohem větší logopedické pomoci a mluva musí být z větší části vyvolávána uměle. Důvodem je, že sluchadla těmto dětem pomáhají vnímat pouze zvuk, ale mluvené řeči nerozumějí. Tyto děti začínají mluvit se zpožděním, a to i o dva a více let oproti slyšícím dětem. Zcela neslyšící děti, které neslyší od narození, ve sluchadlech žádnou oporu nemají a tak je u nich pomocí logopedie vyvozována mluva pouze uměle za pomoci prostředků jako je napodobování postavení artikulačních orgánů, odhmatávání chvění hlasivek a také nepřetržitou korekcí výslovnosti. Prelingválně neslyšící děti začínají vyslovovat první slova kolem čtvrtého až pátého roku života a při nástupu do školy bývá jejich mluva zcela nerozvinutá.⁷⁴

Při komunikaci ovšem nejde pouze o mluvení, ale také samozřejmě o porozumění řeči ostatních lidí. A právě k porozumění slouží odezírání, které je pro neslyšící i nedoslýchavé velice důležité.⁷⁵

Umět odezírat znamená, narodit se s určitou kombinací vloh, které nám dohromady se znalostí mluveného jazyka, pomáhají rozvíjet naši schopnost odezírat. Tyto vlohy člověk buď

⁷² HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 55-56.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ Tamtéž, s. 55-74.

má, nebo nemá, ale nedají se získat dodatečně.⁷⁶ „Odezírání je schopnost, kterou lze pouze rozvinout, ale nikoliv naučit.“⁷⁷ Pokud nemáme pro odezírání předpoklady, můžeme vynakládat sebevíce času a námahy, ale odezírát se nenaučíme. Jako příklad pro srovnání můžeme uvést třeba to, že ne každý dobře slyšící člověk má hudební sluch a předpoklady pro to komponovat hudbu.⁷⁸ Z toho vyplývá, že tedy průměrný neslyšící člověk nemá o nic větší vlohky k odezírání než průměrný člověk slyšící.⁷⁹

Již od kojeneckého věku každý podvědomě sleduje ústa mluvící osoby a je známo, že je zrakové vnímání důležité i pro rozvoj mluvené řeči u kojenců. Pokud člověk dlouhodobě žije mezi lidmi, dorozumívajícími se prostřednictvím zraku, je zvyklý lépe využívat zrakové vnímání při sledování řeči a odezírá, aniž by o to usiloval. U některých lidí, třebaže dobře slyší, může patřit sluchové vnímání mezi dominantní vjemy. Takoví lidé pak rozumí řeči lépe, pokud mluvenou řeč nejen slyší, ale zároveň i vidí, protože mají usnadněn příjem informací.⁸⁰

Ještě je třeba dodat, že pro zdařilé odezření ze rtů není zapotřebí pouze vrozená schopnost, ale také dobré okolní podmínky. Pro odezírání je potřeba dobré prostředí, které velmi ovlivňuje kvalitu odezírání, jako například správné světlo, vzdálenost osob nebo prostorové uspořádání. Dále je třeba mít přijatelné podmínky na straně mluvící osoby, jako je rychlost mluvy, artikulace apod. Odezírání znesnadňuje například i žvýkání, popřípadě vousy, které zakrývají rty. Neméně důležité jsou i podmínky na straně osoby, která odezírá. Správné odezírání závisí na slovní a pojmové zásobě, životních zkušenostech i na znalosti daného jazyka. Správnost odezírání se zvyšuje nebo snižuje také podle toho, zda je člověk klidný, rozčílený, odpočutý, unavený nebo dokonce i na tom jestli má pocit žízně či hladu. Tyto a jiné podmínky jsou velice důležité k tomu, aby odezírání proběhlo úspěšně.⁸¹

1.3.4. Umělé posunkové kódy

Mezi umělé posunkové kódy řadíme znakovanou češtinu, prstovou abecedu a fonemické posunkové kódy. Znakované češtině jsme věnovali jednu podkapitulu (viz 1.3.2.), zbývá tedy přiblížit další posunkové kódy.

⁷⁶ STRNADOVÁ, *Hádej, co říkám, aneb, Odezírání je nejisté umění*, s. 6.

⁷⁷ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 74.

⁷⁸ STRNADOVÁ, *Hádej, co říkám, aneb, Odezírání je nejisté umění*, s. 6.

⁷⁹ MARSCHARK, Marc. *Raising and educating a deaf child: a comprehensive guide to the choices, controversies, and decisions faced by parents and educators*. 2nd ed. New York, N.Y.: Oxford University Press, 2007.

⁸⁰ STRNADOVÁ, *Hádej, co říkám, aneb, Odezírání je nejisté umění*, s. 9.

⁸¹ Tamtéž, s. 12.

Prstová abeceda neboli daktylotika je souborem ustálených a dohodnutých posunků pro jednotlivá písmena české abecedy. Vyskytuje se ve dvou variantách. Jednoruční prstová abeceda, která je ukazována pouze jednou rukou a abeceda dvouruční, ukazovaná oběma rukama. Především jednoruční abecedu lze považovat za integrální součást znakového jazyka a měl by jí ovládat každý, kdo přichází do styku s neslyšícími lidmi. Ovšem je velice problematické a dá se říct i nemožné vybudovat veškerou komunikaci s neslyšícími na prstové abecedě, ať už jednoruční či dvouruční. Důvodem je především její pomalost.⁸²

Mimo prstové abecedy existují ještě další posunkové kódy, které vznikly hlavně z toho důvodu, aby usnadnily neslyšícím odezírání.⁸³ Jedním z těchto kódů je Mund-Hand systém, což je druh tzv. prstové fonetické abecedy, která znázorňuje činnost té části mluvidel, která není při mluvení vidět.⁸⁴ Další z kódů je tzv. Cued speech při které člověk, který mluví, ukazuje uměle vytvořené značky pro jednotlivé fonémy v blízkosti úst. Tyto fonémy mají odezírajícímu usnadnit rozlišení mezi hláskami, které se stejně artikulují, ale jinak znějí.⁸⁵ Dalšími kódy je například psaná podoba vizuálně-motorických jazyků, nebo daktylografie, což je psaní písmen ukazovákem jedné ruky do dlaně ruky opačné.⁸⁶

1.4. Metody vzdělávání

Prvním člověkem, který si skutečně uvědomil význam znakového jazyka pro neslyšící, totiž to, že bez něho se jen těžko naučí to, co potřebují ke každodennímu životu, při tom však nepopíral význam mluvy, byl v 18. století Francouz abbé de l'Épée. Ovšem do vzdělávání neslyšících vstupovali i další učitelé, kteří ale znakový jazyk neovládali a mluvu považovali za nadřazenou všemu ostatnímu. Vznikly proti sobě, na jedné straně tzv. „francouzská metoda“, která využívala k vyučování posunky a na straně druhé tzv. „německá metoda“, která byla čistě orální a posunky kategoricky odmítala. Aby bylo později možné porozumět snahám jednotlivých škol a učitelů, je zapotřebí si nejprve přiblížit jednotlivé metody vyučování neslyšících.⁸⁷

⁸² HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 71.

⁸³ Tamtéž, s. 70.

⁸⁴ Ticho.cz: komunikační formy slovní podstaty. [online]. [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: <http://www.ticho.cz/clanky.php?key=299&kkk=141d143fb448922ab06e7139336bdc77&limn=1862&limc=0&scikat=novinky&cclaut=&cclkat=&cclser=4&ccltem=>

⁸⁵ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 70.

⁸⁶ Ticho.cz: komunikační formy slovní podstaty. [online]. [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: <http://www.ticho.cz/clanky.php?key=299&kkk=141d143fb448922ab06e7139336bdc77&limn=1862&limc=0&scikat=novinky&cclaut=&cclkat=&cclser=4&ccltem=>

⁸⁷ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 56-57.

1.4.1. Orální metoda a monolingvální přístup

Monolingvální/monokulturní přístup, považuje za mateřský jazyk sluchově postižených dětí jazyk slyšící společnosti, ve které žijí, totiž jazyk mluvený. Dítě by mělo být vedeno k přizpůsobení se většinové společnosti a začlenění se do ní, mělo by být schopno komunikace ve stejném jazyce jako jeho rodiče a co nejméně se odlišovat od slyšících. Představou zastánců tohoto přístupu je to, že pokud se dítě naučí mluvit, umožní mu to komunikaci nejen s nejbližšími, ale i se zbytkem slyšící společnosti a zvládnutí mluveného jazyka bude základem pro to, aby se dítě stalo nezávislým na ostatních. Své sociální chování budou pak děti podle této metody odvozovat od norem slyšící společnosti a budou se tak moci do ní začlenit a nebýt izolovány. Jelikož je hlavním cílem monolingválního přístupu naučit sluchově postižené dítě mluvit, vyučovací metodou kterou tento přístup upřednostňuje a uplatňuje je metoda orální.⁸⁸

Při vzdělávání orální metodou je považováno za nejdůležitější naučit neslyšící dítě mluvit. Jsou zde vyloučeny jakékoliv posunky, popř. znaky. Mluvení je zde dokonce považováno za důležitější věc, než je vzdělání neslyšícího dítěte.⁸⁹ Orální přístup ke vzdělávání, můžeme ještě rozdělit na tzv. metodu unisenzorickou, což je metoda čistě orální a při vzdělávání a komunikaci s dětmi využívá pouze sluch a mluvení. A metodu multisenzorickou, která využívá nejen sluch a mluvení, ale také odezírání, čtení, psaní, popř. prstovou abecedu.⁹⁰ Orální metoda ovšem vyhovuje především nedoslýchavým, kteří mohou částečně slyšet (ať už s kompenzačními pomůckami, nebo bez nich), a ohluchlým, kteří přišli o sluch až po rozvinutí mluvené řeči a znají tak mluvený jazyk a jsou schopni lépe odezírat. Avšak pro prelingválně neslyšící dítě znamená učit se a naučit se mluvit něco velice těžkého, až nemožného.⁹¹ Znakový jazyk a komunikace v něm se v orální metodě nepoužívá, pouze velmi omezeně je mluvení doprovázeno znaky. Toto znamená pro neslyšící problém z toho důvodu, že si děti vzhledem ke stavu jejich sluchu nemohou mluvený jazyk osvojit přirozenou cestou. A tak jsou u nich hlásky vyvozovány uměle, za pomoci hmatových vjemů a pohybů a s jazykem se seznamují skrze odezírání, čtení a psaní. Výsledky bývají ovšem neuspokojivé, i přesto, že neslyšící společně se svými učiteli věnují výuce jazyka obrovské úsilí a čas (často na úkor jiných vzdělávacích předmětů), neboť produkce mluveného jazyka je pro neslyšící

⁸⁸ KOMORNÁ, *Systém vzdělávání osob se sluchovým postižením v ČR a specifika vzdělávacích metod při výuce*, s. 17-18.

⁸⁹ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 57.

⁹⁰ KOMORNÁ, *Systém vzdělávání osob se sluchovým postižením v ČR a specifika vzdělávacích metod při výuce*, s. 18.

⁹¹ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 59.

velice obtížná. Často se tak stává, že velká část slyšících, kteří nejsou seznámeni s problematikou sluchově postižených, hodnotí mluvený projev neslyšících, jako projev mentálně retardovaných.⁹²

1.4.2. Totální komunikace

Totální komunikace je spíše náhledem na způsob vzdělávání žáků s vadami sluchu či jakousi filozofií.⁹³ Tato filozofie vychází z několika předpokladů, a to takových, že nikoliv schopnost mluvy, ale především schopnost myšlení, dělá člověka člověkem, a že neslyšící žák je především dítětem a jeho dětství by nemělo být nepřetržitým drilem. Dalším předpokladem je, že pokud nedostane dítě v kritickém období vývoje dostatek podnětů a nějakou skutečnou řeč (mluvenou či znakovou), bude navždy ovlivněn jeho citově sociální vývoj a schopnost chápat syntax. Neslyšící dítě má právo používat všechny dostupné komunikační prostředky, mělo by tedy dostat příležitost naučit se jak orální, tak manuální komunikační dovednosti.⁹⁴

Pedagogové by tedy měli, podle totální komunikace používat všechny dostupné komunikační prostředky, pokud možno současně. Mezi tyto komunikační prostředky patří jak znakový a mluvený jazyk, tak prstová abeceda, psaný jazyk, pantomima, odezírání nebo čtení. Prostředky, by měly být používány podle individuálních potřeb dítěte, které se zjistí na základě diagnostiky. V praxi se ovšem setkáváme s tím, že výuka a jazyk, kterým je vyučováno odrážejí spíše vyjadřovací schopnosti a možnosti učitele, než potřeby neslyšících žáků.⁹⁵

1.4.3. Bilingvální přístup ke vzdělávání

Bilingvální vzdělávání vychází z respektu ke kulturním a jazykovým specifikům komunity neslyšících,⁹⁶ a zároveň také z výchozích argumentů totální komunikace, ovšem s jednou výjimkou. Tou výjimkou je důraz totální komunikace na používání znakových mluvených jazyků.⁹⁷ Z bilingválního/bikulturního hlediska je primárním jazykem neslyšících znakový jazyk. Ten je dítěti smyslově přístupný a může si ho osvojit přirozenou cestou. Druhým jazykem, který si dítě osvojuje, je pak většinový jazyk, tedy jazyk slyšící společnosti.

⁹² KOMORNÁ, *Systém vzdělávání osob se sluchovým postižením v ČR a specifika vzdělávacích metod při výuce*, s. 18.

⁹³ Tamtéž, s. 21.

⁹⁴ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 62-63.

⁹⁵ KOMORNÁ, *Systém vzdělávání osob se sluchovým postižením v ČR a specifika vzdělávacích metod při výuce*, s. 21.

⁹⁶ Tamtéž, s. 19.

⁹⁷ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 63.

Zde je ovšem kladen důraz více na čtení a psaní většinového jazyka, nikoliv na mluvení a artikulaci.⁹⁸ Většina předmětů je vyučována ve znakovém jazyce, při němž nelze mluvit. Mluvený jazyk je pak vyučován prostřednictvím znakového jazyka v samostatných hodinách tak, jako se slyšící žáci učí cizí jazyk. Je potřeba aby žáci uměli překládat z mluveného do znakového jazyka a naopak.⁹⁹ Dítě je tedy bilingvní.

Současně s osvojováním znakového jazyka se dítě seznamuje také s kulturou komunity neslyšících. Kultura slyšící většinové společnosti je pak kulturou druhou, kterou je ale pro neslyšící také třeba poznávat, neboť jejich život je spjat a odehrává se ve slyšící společnosti. Dítě je tedy zároveň i bikulturní.¹⁰⁰

Hlavním cílem, který si bilingvní programy vymezují je umožnit neslyšícím dětem dosáhnout maximálního rozvoje, a to jak osobnostního a sociálního, tak kognitivního.¹⁰¹ Vychází z úvahy, aby se dítě normálně rozvíjelo a naučilo se běžnému čtení a psaní, musí co nejdříve dostat plnohodnotný jazyk. Hranice věku, do kdy se tak musí stát, tedy tzv. kritické období rozvoje dítěte, se ovšem neustále zkracuje. Toto kritické období je v dnešní době kolem druhého roku života. Tak rychle si neslyšící dítě může osvojit pouze znakový jazyk. Právě ten umožňuje rozvoj správných mozkových center dítěte, stejně jako mluvený jazyk u slyšících.¹⁰²

⁹⁸ KOMORNÁ, *Systém vzdělávání osob se sluchovým postižením v ČR a specifika vzdělávacích metod při výuce*, s. 19.

⁹⁹ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 63.

¹⁰⁰ KOMORNÁ, *Systém vzdělávání osob se sluchovým postižením v ČR a specifika vzdělávacích metod při výuce*, s. 19.

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 64.

2. Historie a vývoj vzdělávání sluchově postižených do 20. století

Již od dávných dob byl pohled na neslyšící a vztah k nim utvářen na základě mýtů, pověr a předsudků. Ať už šlo o přesvědčení, že neslyšící nemají řeč, tedy o to, že pokud je člověk neslyšící, zákonitě musí být němý, o to že neslyšící člověk nemůže dosáhnout žádných vědomostí a vzdělání, nebo například o takový mýtus, že neslyšící se musí naučit mluvit, aby mohl normálně fungovat ve společnosti, což bylo stavěno výš, než jejich samotné vzdělání. Tyto a další chybné pohledy na neslyšící vznikaly po staletí, byly výtvorem nejrůznějších učenců, filozofů, lékařů i učitelů a způsobily v historii vzdělávání neslyšících nemalé škody. Byli ovšem i tací, kteří problematiku vzdělávání neslyšících nejen správně pochopili, ale také ji dostatečně prozkoumali a kteří se již odedávna až do dnešních dob snaží pohled na neslyšící a na jejich vzdělávání postupně měnit, i když je to velice obtížné.

V této kapitole si přiblížíme nejvýznamnější osoby, které zasáhli do vzdělávání neslyšících a na jejich, ať už správné či nesprávné, upřednostňované způsoby vyučování.

2.1. První zmínky o neslyšících v dějinách

Ve starých dobách, kdy bylo vzdělávání omezeno pouze na okruh rodiny, se děti ať už postižené, či nikoli vzdělávaly tím, že napodobovaly aktivity dospělých. Ve starověkém Řecku byly neslyšící děti po šestém roku života násilím odebírány rodičům a usmrcovány. Děti, které pak byly postiženy zjevně, byly usmrcovány ihned. V Římě pak byly postižené děti usmrcovány se souhlasem pěti sousedů, kterým byly ukázány, utopením v jezeře, či pohozením v lese, nebo v zapadlé ulici.

K neslyšícím byla velmi tolerantní židovská společnost, protože židé věřili, že postižení vznikají z boží vůle a takovíto lidé požívají boží ochranu. Avšak židovské zákony stavěly neslyšící na roveň mentálně postiženým a malým dětem.¹⁰³ Zmínky o neslyšících můžeme najít i ve Starém zákoně: „*Hospodin mu však řekl: ‚Kdo dal člověku ústa? Kdo působí, že je člověk němý nebo hluchý, vidící nebo slepý? Zdali ne já, Hospodin?‘*“¹⁰⁴ „*Nebudeš zlořečit hluchému a slepému nepoložíš do cesty překážku, ale budeš se bát svého boha. Já jsem Hospodin.*“¹⁰⁵

Ve středověku tomu však bylo naopak. Tam bylo jakékoli postižení či nemoc v rodině

¹⁰³ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 89.

¹⁰⁴ Ex 4,11

¹⁰⁵ Lv 19,14

považováno za trest od Boha, který ho na člověka uvalil za jeho hříchy, nebo hříchy jeho příbuzných. Nemoc a postižení bylo považováno za zlé znamení.¹⁰⁶ O neslyšícím najdeme zmínku i v Novém zákoně. A to zprávu o zázraku, který učinil Ježíš tím, že vyléčil hluchoněmého. „*Ježíš se vrátil z území Týru a šel přes Sidón k jezeru Galilejskému územím Dekapole. Tu k němu přivedou člověka hluchého a špatně mluvícího a prosí ho, aby na něj vložil ruku. Vzal ho stranou od zástupu, vložil prsty do jeho uší, dotkl se slinou jeho jazyka, vzhlédl k nebi, povzdechl a řekl: ‚Effatha‘, což znamená ‚otevři se!‘ I otevřel se mu sluch, uvolnilo se pouto jeho jazyka a mluvil správně. Ježíš jim nařídil, aby to nikomu neříkali. Čím více jim to však nařizoval, tím více to rozhlašovali. Nadmíru se divili a říkali: ‚Dobře všechno učinil. I hluchým dává sluch a němým řeč.‘“¹⁰⁷*

Gesta a mimiku neslyšících zmínil už řecký filozof Platón (428 – 348 př. n. l.) v dialogu *Kratylos*. Zde zapsal diskusi Sokrata a Hermogéna, kde mimo jiné uvažovali o původu řeči a poměru slov k věcem.¹⁰⁸ Zde se píše: „*Odpověz mi na tohle: kdybychom neměli hlasu ani jazyka, ale chtěli si vespolek projevovati věci, zdalipak bychom se nepokoušeli, jako to nyní dělají němí, naznačovati je rukama, hlavou a ostatním tělem?*“¹⁰⁹

Řecký filozof Aristoteles (384 – 322 př. n. l.) zastával teorii, že vše co vchází do lidského vědomí, musí nejprve projít nějakým smyslovým orgánem a pokud některý ze smyslů chybí, musí zákonitě chybět i nějaká část vědomí.¹¹⁰ Sluch považoval za nejdůležitější smysl pro vzdělání a inteligenci a zvuk považoval za prostředek myšlení, protože rozumové myšlení se děje v pojmech a tyto musí být vysloveny. Zde Aristoteles položil základ názoru, že neznalost mluvené řeči má za následek neschopnost myšlení. A tak se stavěl i ke vzdělávání neslyšících. Tvrdil, že ti kteří jsou od narození hluchí, nejsou a nikdy nebudou schopni myšlení, protože nemají řeči.¹¹¹ Tato, stejně jako i jiné Aristotelovy myšlenky a vůbec celá jeho filozofie byly považovány za nejvyšší autoritu, což trvalo téměř dvě tisíciletí. To je také důvod proč, se nikdo až do 16. stol. ani nepokusil neslyšící vzdělávat.¹¹²

Sv. Augustin (354 – 430), významný křesťanský myslitel byl přesvědčen, že pro to,

¹⁰⁶ MÁZEROVÁ, Romana. *Kultura komunity neslyšících v České republice: nástin historie komunity neslyšících do roku 1938*. Praha: Research Support Scheme, 1999, 84 s. Dostupné z: <http://rssh.archives.ceu.hu/archive/00001035/01/36.pdf>, s. 3.

¹⁰⁷ Mk 7, 31-37

¹⁰⁸ MÁZEROVÁ, *Kultura komunity neslyšících v České republice*, s. 1.

¹⁰⁹ PLATÓN, *Kratylos*. 2. opr. vyd. Editor Aleš Havlíček. Překlad František Novotný. Praha: [Institut pro středoevropskou kulturu a politiku], s. 65-66.

¹¹⁰ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 89-90.

¹¹¹ MÁZEROVÁ, *Kultura komunity neslyšících v České republice*, s. 1.

¹¹² HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 90.

aby člověk dosáhl víry je zapotřebí sluchu.¹¹³ Ucho považoval za „bránu ke spasení“, protože slova o Bohu pronikají do duše právě skrz něj.¹¹⁴ Proto podle sv. Augustýna nemohli neslyšící přijímat náboženské pravdy.¹¹⁵

Pokud bychom shrnuli názor většiny učenců na vzdělávání neslyšících, dojdeme k závěru, že většina z nich považovala neslyšící za nevzdělatelné a neschopné jak účastnit se náboženských obřadů, tak se podílet na společenském životě. A to z toho důvodu, že neslyší a nemohou se tak naučit mluvenou řeč, ani přijímat žádné informace. Tento názor přetrvával až do 15. stol. Teprve až v 15. stol. lékaři zjistili, že fungování mluvidel vůbec nijak nesouvisí s poruchou sluchového orgánu.¹¹⁶ Italský lékař, fyziolog a filozof Girolamo Cardano (1501 – 1576) si již v této době byl vědom rozdílu mezi prelingvální a postlingvální hluchotou¹¹⁷ a při studiu smyslových orgánů došel k názoru, že neslyšící rozum mají, proto se mohou vzdělávat. Také přišel na to, že stejně tak, jako slyšící používají různých zvuků a slov k pojmenování věcí, tak i neslyšící mohou k pojmenování těchto věcí a slov používat obrazy.¹¹⁸

Cardanův názor se stal revolučním, zvláště pak pro neslyšící. Poprvé tak vlastně došlo k vyvrácení Aristotelova názoru a mýtu, že k myšlení je zapotřebí sluchu, který po celá staletí ovlivňoval pohled na neslyšící a na jejich vzdělávání.¹¹⁹

2.2. Počátky skutečného vzdělávání SP v 16. a 17. stol.

Skutečné vyučování neslyšících se začalo na přelomu 15. a 16. stol., což bylo spojeno se vzrůstem prestiže vzdělávání neslyšících. První pokusy o vyučování neslyšících byly historiky ovšem nalezeny už před rokem 100 n. l. Prvními učiteli neslyšících byli většinou představitelé církve, kteří se snažili najít způsoby jak neslyšícím umožnit poznání náboženských pravd a přiblížit jim Boží slovo.¹²⁰

Mezi několik příkladů může být uveden např. Plinius Starší (23 -79 n. l.), který ve své knize „Naturalis historia“ tedy „Vědy přírodní“ uvádí případ neslyšícího syna konzula Quinta Pedia, kterému se údajně dostalo vzdělání pomocí kreslených lekcí a který byl prý úspěšný v umění. Další doklad o vzdělání neslyšícího napsal anglický mnich Ctihodný

¹¹³ MÁZEROVÁ, *Kultura komunity neslyšících v České republice*, s. 3.

¹¹⁴ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 91.

¹¹⁵ MÁZEROVÁ, *Kultura komunity neslyšících v České republice*, s. 3.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 1.

¹¹⁷ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 93.

¹¹⁸ MÁZEROVÁ, *Kultura komunity neslyšících v České republice*, s. 1.

¹¹⁹ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 93.

¹²⁰ MÁZEROVÁ, *Kultura komunity neslyšících v České republice*, s. 4.

Bede (672 – 735), který se ve své knize „*Historia ecclesiastica gentis Anglorum*“ neboli „*Historie církve v Anglii*“ mimo jiné zmínil jak o římské prstové abecedě, tak o případu arcibiskupa z Hagulstatu, nazývaného svatý Jan z Beverly. Ten prý naučil hluchoněmého chlapce vyslovovat, odezírat a číst.¹²¹ Chlapce učil vyslovovat například tím, že vystrčil jazyk a totéž poručil udělat i neslyšícímu chlapci. Poté mu přidržel bradu a udělal mu nad jazykem jakési znamení. Nakonec mu poručil jazyk vtáhnout a říci slovo „Yes“.¹²² Ovšem důvěryhodnost je značně snížena tím, že naučit chlapce artikulovat se mu prý podařilo za pouhý týden.¹²³

Existují určité záznamy o individuálním vyučování neslyšících představiteli klášterů v různých evropských zemích. Kláštery totiž byly považovány za centra charitativní činnosti a vzdělanosti.¹²⁴ Jednou z nich byla i abatyše Scholastika, která byla představenou německého kláštera Gernrode v Unterharzu v roce 1469 a byla známá tím, že se starala o zubožené chudé a neslyšící. Ta vyučovala pomocí znakové řeči mladou neslyšící dívku a seznamovala ji se základy křesťanského učení. Další ze světců, který se pokoušel vyučovat neslyšícího a věnoval se jeho náboženské výchově, byl svatý František Saleský (1537 – 1622).¹²⁵ Tím neslyšícím byl tehdy jeho sluha.¹²⁶ Po Františku Saleském byl také pojmenován první spolek neslyšících v Praze, který byl také jedním z prvních spolků v Evropě.¹²⁷

2.2.1. Významní učitelé a vzdělávání SP v 16. stol.

Za prvního skutečného učitele neslyšících, který založil školu pro neslyšící v klášteře sv. Salvátora ve Španělsku, je považován benediktinský mnich a šlechtic Pedro Ponce de Leon (1508-1584).¹²⁸ Byl také prvním učitelem, který svou metodu zaznamenal písemně. Jeho rukopisy, uložené v knihovně kláštera se však nedochovaly.¹²⁹ Pravděpodobně shořely při požáru kláštera kolem roku 1814. Jeho žáky byli většinou potomci ze šlechtických rodin.¹³⁰ Seznamoval je s obsahem a průběhem náboženských obřadů, učil je mluvit, číst, psát, počítat i to, jak se mají zpovídat a modlit. Ponce de Leon využíval k vyučování

¹²¹ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 92.

¹²² ČERNÝ, Vojtěch. *Historický vývoj vzdělání a výchovy hluchoněmých*. České Budějovice: 1934, s. 7.

¹²³ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 92.

¹²⁴ MÁZEROVÁ, *Kultura komunity neslyšících v České republice*, s. 4

¹²⁵ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 92.

¹²⁶ MÁZEROVÁ, *Kultura komunity neslyšících v České republice*, s. 4

¹²⁷ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 92-206.

¹²⁸ Tamtéž, s. 93.

¹²⁹ MÁZEROVÁ, *Kultura komunity neslyšících v České republice*, s. 4.

¹³⁰ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 93.

neslyšících a podávání informací neslyšícím znaky. Svě žáky neučil mluvit, ale snažil se rozvíjet a kultivovat jejich myšlení.¹³¹ Nepoužíval odezírání. Při vyučování vycházel z psaní jmen a názvů a učil žáky psaná slova vyslovovat. Pokud chtěl někdo s neslyšícím mluvit, musel buď psát, nebo ukazovat.

Jeho nejvýznamnějšími žáky ze šlechtické rodiny byli dva synové maršálka Kastilie,¹³² Francisco de Velasco a Pedro de Velasco.¹³³ Pravděpodobně z důvodu příbuzenských sňatků se rodina Velasců potýkala s dědičnou hluchotou po tři generace.¹³⁴ Pedro de Velasco přímo napsal: „Když jsem byl malý a zcela nevědomý jako kámen, začal jsem se učit psát. Nejdříve názvy věcí, které mi ukázal můj učitel, pak jsem začal s pomocí Boží slabikovat a vyslovovat ze všech svých sil, ačkoli mi z úst teklo mnoho slin.“¹³⁵ Výchovu dalšího neslyšícího potomka rodiny Velasců, převzal po Ponce de Leonovi na začátku 17. stol. kněz Ramirez de Carrion.

Přibližně ze stejné doby se dochovaly i záznamy o tom, že brandenburský probošt Joachim Pascha (1527-1578) vyučoval sám svou ohluchlou dceru Alžbětu. Ta ohluchla po nemoci ve věku jednoho roku a Pascha k jejímu vyučování používal znaky a obrazy.¹³⁶

2.2.2. Významní učitelé a vzdělávání SP v 17. stol.

Vdova po dalším maršálkovi Kastilie potřebovala také najít učitele pro svého ohluchlého syna Luise de Velasco. Jelikož si v rodině vzpomněli na příběh Pedra Ponce de Leon, začali se pokoušet o nalezení podobného učitele, jako byl on. Takového učitele našli v knězi Ramirezovi de Carrion (1579-1652). Ten nejprve učil neslyšícího markýze z Priega, ale nakonec se uvolil vyučovat i Luise de Valesco.¹³⁷ De Carrion zpočátku neučil své žáky mluvit, ale jelikož ve Španělsku neměli němí žádná práva a protože rodina Velasců dodržovala svá tradiční pravidla, podle kterých měl majetek a titul zdědit prvorozený syn, který byl neslyšící, začal s výukou řeči, jinak by rodina o vše přišla. Pokud totiž neslyšící ovládali mluvenou řeč, byli považováni za svéprávné a před zákonem si byli rovni s ostatními občany.¹³⁸ De Carrion s ním dosáhl značného pokroku a úspěchu, který bývá dokládán Luisovou větou „Nejsem

¹³¹ MÁZEROVÁ, *Kultura komunity neslyšících v České republice*, s. 4.

¹³² Kastilie – Historické území ve vnitrozemí Španělska, které vzniklo rozšiřováním křesťanských držav na úkor muslimů. Svůj název získalo podle pohraničních hradů – latinsky *castellum*, španělsky *castello*.

¹³³ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 93.

¹³⁴ MÁZEROVÁ, *Kultura komunity neslyšících v České republice*, s. 5.

¹³⁵ SIGN: jazykové a vzdělávací studio. [online]. [cit. 2014-04-07]. Dostupné z: <http://www.sign-studio.cz/news/strucna-historie-vzdelanosti-neslysicich/>

¹³⁶ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 94.

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ MÁZEROVÁ, *Kultura komunity neslyšících v České republice*, s. 5.

němý, jen neslyším“ Pravděpodobně pak ale došlo k nějaké neshodě mezi učitelem a rodinou a roku 1619 se de Carrion vrátil k vyučování markýze de Priega.

Výchovu mladého Luise de Velascu přebírá rodinný přítel, který v roce 1607 nastoupil do služeb kastilského konstábla dona Juana Fernando de Velasco a po jeho smrti zůstal ve službách rodiny. Byl jím Juan Martin Pablo Bonet (1579-1633) Ten se naučil mnohým postupům právě od Ponce de Leona a de Carriona. Bonet vydal roku 1620 v Madridu jednu z prvních knih o vyučování neslyšících „Reduction de las Letras y arta para Enseñar a Hablar Los Mudos“, tedy „Zjednodušení písmen a umění naučit němé mluvit“. ¹³⁹ Publikoval v knize prstovou abecedu, kterou ale již před ním používali jak Ponce de Leon, tak de Carrion. Požadoval důsledně po svých žácích, aby slova, která se učili, dokázali nejen vyslovovat, ale také, aby chápali jejich význam. ¹⁴⁰ Ovšem mnoho historiků Bonetovi vyčítá, že se ani o jednom ze svých předchůdců v knize nezmiňuje a označuje sám sebe za objevitele této metody, kterou používal při vyučování neslyšících žáků. ¹⁴¹

Další, kdo se angažoval ve vzdělávání neslyšících, byl v tomto oboru spíše teoretikem. Byl jím anglický lékař John Bulwer, který působil v polovině 17. stol. Ten označil výuku neslyšících mluvené řeči za umění. ¹⁴² Uveřejnil dvě knihy, z nichž první kniha z roku 1644 se jmenovala „Chirologia a Chironomia“ ¹⁴³ a druhá kniha z roku 1648 „Philocophus: or, The Deaf and Dumb Man's Friend“ neboli „Philocophus aneb přítel hluchoněmého“. Tato kniha je vlastně první práce, která se systematicky zabývá odezíráním. ¹⁴⁴ Ovšem neměl na mysli odezírání tak, jak si ho představujeme my dnes a jak jsme o něm zvyklí mluvit. Bulwer si představoval, že neslyšící může přijímat zvuk místo uchem svými zuby. ¹⁴⁵

V druhé polovině 17. stol. se začalo učitelství, stále více stávat povoláním a způsobem, jak si vydělávat na živobytí. V této době však bylo složité udržet si zdroj příjmů, pokud člověk neměl na něco určitý monopol. Mnoho učitelů tedy začalo své postupy a metody při vzdělávání skrývat a tajit, což bylo samozřejmě ke škodě celému oboru.

¹³⁹ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 94.

¹⁴⁰ MÁZEROVÁ, *Kultura komunity neslyšících v České republice*, s. 5.

¹⁴¹ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 95.

¹⁴² MÁZEROVÁ, *Kultura komunity neslyšících v České republice*, s. 5.

¹⁴³ Chirologií nazýval Bulwer prstovou abecedu a Chironomií znakovou řeč (manuální rétoriku)

¹⁴⁴ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 96.

¹⁴⁵ ČERNÝ, *Historický vývoj vzdělání a výchovy hluchoněmých*, s. 11.

Na rozdíl od této většiny učitelů, popsal švýcarský lékař Johann Konrad Amman (1669-1724) své postupy naprosto otevřeně. Byl považován za zakladatele oralismu.¹⁴⁶ Amman byl toho názoru, že řeč je božského původu, proto chtěl, aby se neslyšící učili mluvit, a mohli tak pozvednout svůj hlas k Bohu. Považoval je totiž za jednoduché tvory, kteří zůstali na nejnižším stupni vyjadřování. Hlavní důraz při vyučování kladl na cvičení artikulace a nepřipouštěl používání jakýchkoli znaků. Veškeré informace podával neslyšícím prostřednictvím řeči a důsledně vyžadoval od neslyšících, hlasitou odpověď.¹⁴⁷ Vydal dvě knihy. V Amsterdamu v roce 1692 vydal knihu „Surdus Loquens“ tedy „Hluchý mluvící“ a v roce 1700 knihu, která byla rozšířenou verzí té první „Dissertatio de Loquela“ neboli „Pojednání o řeči“. Amman si ale pečlivě vybíral své žáky a odmítal ty, u kterých hned věděl, že nemá šanci na úspěch, což bylo u oralistů celkem běžným jevem. Toto dokonce připustil i písemně. Amannovy knihy se později velmi rozšířily a ovlivnily tak řadu učitelů neslyšících v 18. a 19. stol.¹⁴⁸

2.3. První školy a vzdělávání SP v 18. a 19. stol.

Ještě než se zaměříme na první školy a na učitele a zakladatele těchto škol v 18. a 19. stol., neměli bychom zapomenout na dva významnější učitele 18. stol., kteří vyučovali několik neslyšících. Prvním z nich byl magistr Georg Raphel (1673 – 1740) z Lüneburgu, který byl druhým historicky doloženým otcem, hned po Joachimovi Paschovi, vyučujícím své vlastní neslyšící děti. Snažil se prostudovat všechny dostupné knihy, především to byly knihy Ammanovy, a rozhodl se sám vzdělávat své tři neslyšící dcery (dohromady měl 6 dětí). Výborných výsledků dosáhl zvláště u své nejstarší dcery Magdaleny, která se rychle učila a byla velice inteligentní. I když její mluva nebyla nijak srozumitelná, naučila se mluvit, číst i psát. Bohužel ale ve svých pouhých dvaceti letech zemřela. Raphel své poznatky popsal v knize, která vyšla poprvé v roce 1718 a později v druhém vydání roku 1801 v Lipsku, s poměrně dlouhým názvem: „Die Kunst Taube und Stume reden zu lehren, an dem Exempel seiner eigenem Tochter gezeiget von M. Georg Rapheln, Pastore der Kirchen zu St. Nicolai in Lüneburg“ v překladu „Umění, jak hluchoněmé naučit mluvit, na příkladu své vlastní dcery ukázal M. Georg Raphel, pastor u sv. Mikuláše v Lüneburgu.“¹⁴⁹

¹⁴⁶ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 97.

¹⁴⁷ MÁZEROVÁ, *Kultura komunity neslyšících v České republice*, s. 6.

¹⁴⁸ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 97.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 98.

Jako druhého bych chtěla uvést učitele, který se o neslyšící zajímal již od svých 19 let a který dosáhl velkých výsledků a pozoruhodného úspěchu ve vzdělávání dvou neslyšících, které pak demonstroval vědecké komisi Akademie v Caen. Byl jím Španěl Jacobo Rodriguez Pereira (1715 – 1780). Se svou židovskou rodinou byl nucen uprchnout před pronásledováním do Portugalska a odtud pak v roce 1734 do Francie. Pereira své postupy ve vzdělávání držel úzkostlivě v tajnosti.¹⁵⁰ O svých úspěších hovořil jako o výsledcích své vlastní metody, kterou vytvořil na základě zkušeností a poznatků z výuky neslyšících.¹⁵¹ Pereira se stal privilegovaným, bohatým, jeho žáci známými, a tak se mu dostalo při jeho práci velkého zadostiučinění. Avšak přál si, aby v jeho metodách a práci pokračoval některý z členů jeho rodiny. Nicméně se mu své postupy podařilo utajit tak dokonale i před svou rodinou, že po jeho smrti nebylo nikoho, kdo by na jeho práci navázal. Z několika dopisů, které psali jeho žáci svým rodičům, bylo zjištěno, že Pereira používal při vyučování posunků a prstové abecedy, kde ovšem jednotlivé znaky nepředstavovaly písmena, nýbrž hlásky. Aby svým žákům přiblížil zvuk, v maximální míře používal odhmatávání vibrací z hlasivek a pro nedoslýchavé používal sluchový trénink.¹⁵² Jako velký přínos, je mu připisováno uzpůsobení Bonetovy španělské jednoruční prstové abecedy pro francouzštinu, kterou nazval daktylogií.¹⁵³

Až do této doby, probíhalo vyučování sluchově postižených formou, dalo by se říci soukromou. SP byli vyučováni ať už po jednom, či po malých skupinkách (2-3 děti) svými rodiči, učiteli nebo církevními hodnostáři. Vyučování probíhalo v domácnostech žáků nebo učitelů, v knihovnách, zahradách, v kláštorech, opatstvích apod. Teprve v druhé polovině 18. stol a na počátku 19. stol. začalo docházet v evropských zemích ke vzniku škol pro neslyšící.

2.3.1. Školství a metody vzdělávání SP v 18. stol.

Dalo by se říci, že první škola pro neslyšící v dnešním slova smyslu byla otevřena v roce 1720 v Londýně. Jednalo se o školu soukromou a založil ji Angličan Henry Baker (1698 – 1774), který byl původním povoláním knihkupec. K otevření školy ho dovedl úspěch, kterého dosáhl při vyučování neslyšící dcery svého příbuzného. Tu se mu prý podařilo naučit číst, psát, odezírat a mluvit. O Bakerových metodách vyučování se nic neví, jelikož byl

¹⁵⁰ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 99.

¹⁵¹ MÁZEROVÁ, *Kultura komunity neslyšících v České republice*, s. 6 – 7.

¹⁵² HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 99.

¹⁵³ POUL, Jan. *Nástin vývoje vyučování neslyšících*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996, 67 s.

jedním z těch, kteří je tajili. Dokonce svým žákům zakazoval prozrazovat své učební metody a to pod pokutou 100 liber.¹⁵⁴

Známější školu pak založil Thomas Braidwood ze Skotska, narozený v roce 1715. O vyučování neslyšících nevěděl Braidwood vůbec nic. Ovšem ve chvíli, kdy ho požádal jeden bohatý obchodník, sir Alexander Schirref, zda by se nemohl ujmout výchovy jeho ve třech letech ohluchlého syna, Braidwood začal hluchého chlapce učit mluvit, odezírat a psát a považoval to za obrovskou výzvu. Úspěch se dostavil, nejspíše také proto, že chlapec byl „pouze“ ohluchlý, ovšem i toto Braidwooda povzbudilo k rovněž úspěšnému vzdělávání dalšího neslyšícího. Po těchto dvou úspěších se rozhodl založit veřejnou školu, ovšem nepodařilo se mu získat prostředky od sponzorů, aby mohl vyučovat i žáky chudších rodičů. Rozhodl se tedy, že svou metodu vzdělávání neslyšících utají a udělá z ní ryze rodinnou záležitost. Jelikož mu žáků přibývalo a dotace nedostal, byl nucen přizvat si na pomoc své dva synovce. Jeden z nich se pak po Braidwoodově smrti odvážil porušit rodinné tajemství a vydal dvousvazkovou knihu o vzdělávání neslyšících. Braidwoodova metoda byla orální, žáci vyslovovali fonémy, které kombinovali do slabik a do slov a používali prstovou abecedu.¹⁵⁵

Asi nejvýznamnější a nejznámější jméno v historii vzdělávání sluchově postižených, které se objevuje v druhé polovině 18. stol. je Abbé Charles Michel de l'Épée (25. 11. 1712 – 23. 12. 1789). Abbé de l'Épée se narodil ve Versailles ve Francii v rodině královského dvorního architekta. Už v sedmnácti letech byl vysvěcen na kněze, ovšem těsně před podepsáním přísahy víry došel k názoru, že je to v rozporu s jeho vnitřním přesvědčením a tak se pokoušel stát právníkem. To ho ovšem také dostatečně nenaplňovalo, proto poprosil svého přítele preláta Bosqueta, který mu pomohl získat místo kanovníka a kazatele. Po smrti jeho přítele ho pařížský arcibiskup tohoto úřadu opět zbavil a tak žil Abbé v tichosti v Paříži a věnoval se pomoci chudým.¹⁵⁶ Mezi pařížskou chudinou se Abbé, někdy kolem roku 1765 seznámil s vdovou, která měla dvě neslyšící dcery – dvojčata. Jelikož ho znepokojovala představa, že tyto dvě dívky, a vůbec všichni neslyšící, museli žít s tím, že nikdy nepoznají katechismus, Bibli a boží slovo, podařilo se vdově Abbého uprosit, aby dívky vzdělával a tak se dvojčata stala jeho prvními žačkami.¹⁵⁷ Jelikož mu úspěch, který měl se vzděláváním dvojčat, brzy přivedl další žáky, otevřel v roce 1760 ve svém domě v Paříži školu pro

¹⁵⁴ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 100.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 100-101.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 102.

¹⁵⁷ MÁZEROVÁ, *Kultura komunity neslyšících v České republice*, s. 7.

neslyšící. Škola se postupně rozšiřovala a zvětšovala a roku 1770 byla pojmenována jako Národní institut pro neslyšící.

De l'Épée měl prostudované mimo jiné i knihy Pabla Boneta a Konrada Ammana, ale zastával zásady, kterými se od svých předchůdců zásadně lišil. Snažil se poskytnout vzdělání co možná největšímu počtu neslyšících, což bylo umožněno tím, že škola byla bezplatná, de l'Épée ji totiž financoval ze svého dědictví po otci, a tak se zde mohly vzdělávat i děti z chudých rodin. Na rozdíl od mnoha svých předchůdců zásadně netajil své metody a byl naprosto otevřený a co je nejdůležitější, byl průkopníkem v používání ZJ ve vzdělávání neslyšících. Byl přesvědčen, že neslyšící mohou plnohodnotně myslet ve znacích a právě tímto přesvědčením předběhl de l'Épée svou dobu.¹⁵⁸ Svě žáky učil prstovou abecedu, hláskovat slova na prstech a později je i zapisovat ve všech tvarech. De l'Épée používal k vysvětlování veškerých předmětů znaky, ať už šlo o počty, zeměpis, historii, řečtinu, latinu, či náboženství. Měl svůj vlastní umělý systém znaků, který nazval metodickými znaky, a které používal při výkladu učiva.¹⁵⁹ Abbé ovšem učil neslyšící i artikulaci a hlasitou výslovnost, ke které vymyslel mj. i řadu logopedických pomůcek.¹⁶⁰ Jelikož ve všeobecném povědomí lidí přetrvávala představa, že neslyšící nemohou rozumět abstraktním pojmům, měli jeho žáci z pařížského ústavu za úkol, při veřejném vystoupení, hlasitou řečí vysvětlovat jak chápou obsahy slov láska, nenávisť, Bůh apod.¹⁶¹ K tomu ovšem potřebovali právě již zmíněnou výslovnost.

Abbé de l'Épée vydává v roce 1776 knihu s názvem „Instruction des Sourds et Muets par la Voie des Signes Méthodiques“ neboli „Vzdělávání hluchoněmých pomocí metodických posunků“ a pět let před svou smrtí v roce 1784 vydává její rozšířené vydání pod názvem „La Véritable Manière d'Instruire les Sourds et Muets, Confirmé par une Longue Experience“ v překladu „Pravdivý způsob vzdělávání hluchoněmých ověřený dlouholetou zkušeností“. Nakonec de l'Épée 23. prosince 1789 umírá ve věku 77 let, jako, po celé Evropě, známý a milovaný učitel neslyšících.

Po de l'Épéeho smrti byl v roce 1790 ředitelem institutu jmenován, Ludvíkem XVI., jeho žák Roch Ambroise Cucurron Sicard (1742 – 1822). Za svého velice napínavého života, kdy byl Sicard pronásledován, vězněn a nejednou se ocitl v ohrožení života a nebezpečí smrti,

¹⁵⁸ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 102 – 103.

¹⁵⁹ MÁZEROVÁ, *Kultura komunity neslyšících v České republice*, s. 7.

¹⁶⁰ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 103.

¹⁶¹ MÁZEROVÁ, *Kultura komunity neslyšících v České republice*, s. 8.

stihl napsat i dvě publikace. Nejprve „Grammaire Generale, Cours d'Instruction“ tzn. „Kurs obecné gramatiky“ a především pak první slovník znakového jazyka „Théorie des Signes“ neboli „Teorie znaků“.¹⁶² Sicard zachoval celkový ráz vzdělávání neslyšících a to i přesto, že ve své práci de l'Épéeho metodu kritizoval.¹⁶³

Sicardovým nástupcem se stal, Roch Ambroise Auguste Bébien (1789 – 1839), který jako první požadoval, aby byl ZJ považován za ucelený jazykový systém.¹⁶⁴ Bébien si bere na pomoc mladého neslyšícího asistenta Laurenta Clerca (1785 – 1869), který se později stává prvním neslyšícím učitelem neslyšících v USA.

V roce 1822, tj. v roce Sicardovy smrti se začíná metoda vzdělávání neslyšících,¹⁶⁵ která si více méně klade za cíl dosáhnout co možná nejvyšší úrovně vzdělání¹⁶⁶ a to pomocí znakového jazyka, prstové abecedy a písma, nazývat „metodou francouzskou“.

Proti francouzské metodě se v druhé polovině 18. stol. začíná stavět „metoda německá“, neboli také metoda ryze orální. Tato metoda, jak už její název napovídá, vznikla v Německu, údajně pro to, že Němci byli nepřístupní k odlišnostem, jinakosti a menšinám a nebyli schopni připustit, že by se mohli neslyšící způsobem své komunikace odlišovat od většinové společnosti.¹⁶⁷ Německá metoda vychází z myšlenky toho, že jediným možným přístupem ke vzdělávání sluchově postižených, je preferovat výuku mluvené řeči, bez ohledu na stupeň sluchového postižení, která je nadřazena nad jakékoli znaky.¹⁶⁸ Zakladateli této metody byli dva pastory Otto Lasius a J. F. L. Arnoldi, ten napsal v roce 1777 knihu „Praktische Unterweisung Taubstumme Personen Reden und Schreiben zu Lehren“ neboli „Praktický návod, jak naučit hluchoněmé mluvit a psát“. Avšak hlavním otcem a bojovným obráncem německé metody byl syn zámožného rolníka z Nautschützu, Samuel Heinicke (10. 4. 1727 – 30. 4. 1790)

Samuel Heinicke ve svých 24 letech utíká z domu a vstupuje do armády proto, aby se nemusel stát farmářem a oženit se proti své vůli, což si přáli jeho rodiče. Poté, co je přijat do osobní gardy saského panovníka, se snaží využít každé volné chvíle k sebevzdělávání. Tímto způsobem se zdokonaloval v hudbě a naučil se francouzsky a latinsky. Aby si přivydělal,

¹⁶² HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 103 - 104.

¹⁶³ HAMPL, Igor. *Surdopedie: Studijní opora k inovovanému předmětu: Základy surdopedie (SSURD)*. Ostrava, 2013, 35 s. Dostupné z: http://projekty.osu.cz/svp/opory/PdF_Hampl_Surdopedie_adaptace.pdf, s. 11.

¹⁶⁴ Tamtéž.

¹⁶⁵ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 104.

¹⁶⁶ POTMĚŠIL, Miloň. *Čtení k surdopedii*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, 217 s.

¹⁶⁷ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 104.

¹⁶⁸ HAMPL, *Surdopedie*, s. 12.

vyučoval žáky v bohatých rodinách. Kolem roku 1755 Heinicke studuje jednu z Ammanových knih „Surdus Loquens“ a to z toho důvodu, že se mezi jeho žáky objevuje neslyšící chlapec, se kterým později Heinicke dosahuje pozoruhodných výsledků. Řady jeho neslyšících žáků se rozšiřují a v roce 1774 už vyučuje 5 neslyšících a o jeho úspěších se píše v nejednom časopise. O tři roky později v roce 1777 je na základě svých úspěchů pozván do Lipska, kde v roce 1778 zakládá ústav, který hned od začátku navštěvuje 9 žáků.¹⁶⁹

Jelikož byla Heinickeho metoda přísně orální, odmítal, aby se jeho žáci učili jako první číst a psát, protože by pak ztratili, podle jeho názoru, zájem o mluvení. Znaky samozřejmě nepoužíval, považoval je jen a pouze za vhodnou pomůcku při učení se řeči a to pouze v prvních třídách. Byl si ale vědom, že zapamatovat si výslovnost zvuků je pro neslyšící velice obtížné a tak ho napadlo využít při poznávání jednotlivých hlásek dalšího smyslu, který měli neslyšící k dispozici, totiž chuti. Například silným sladkým roztokem vyvolal u neslyšících postavení rtů na hlásku „o“, voda bez chuti znamenala „ie“, olivový olej „ou“, ocet byl pro hlásku „a“ atp.¹⁷⁰

I přes to, že se ve svých názorech rozcházel, vyměnil si Heinicke a de l'Epéem několik dopisů, kde konzultovali své zkušenosti a názory na vzdělávání neslyšících a snažili se jeden druhého přesvědčit o správnosti své metody. Avšak ani jednomu se nepodařilo druhého přesvědčit a své názory tak sjednotit.¹⁷¹ Takto byla rozpoutána orálně manuální kontroverze, neboli jakýsi spor oralistů se zastánci znakového jazyka. Tento spor přetrvává až do dnešních dob a dá se označit za jeden z nejzajímavějších jevů jak v pedagogice, tak v humanitních oborech vůbec. Nikdy zde nebyla zcela věnována pozornost jak racionálním, tak emocionálním důkazům, a spor mezi sebou vedli a vedou profesionálové pohybující se v okruhu problematiky neslyšících, tzn. učitelé, foniatři, logopedové, psychologové apod., ale samotných neslyšících se na jejich názory nikdy nikdo neptal.¹⁷² Je ovšem nutno uznat, že orální metoda měla i určitým způsobem pozitivní přínos a to zvláště při rozvoji metod určených pro výchovu a vzdělávání nedoslýchavých osob s takovými zbytky sluchu, které jsou možné využít k výstavbě mluvené řeči.¹⁷³

¹⁶⁹ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 104.

¹⁷⁰ MÁZEROVÁ, *Kultura komunity neslyšících v České republice*, s. 8; srovnej HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 105.

¹⁷¹ MÁZEROVÁ, *Kultura komunity neslyšících v České republice*, s. 8.

¹⁷² HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 105.

¹⁷³ HAMPL, *Surdopedie*, s. 12.

2.3.2. Školství a metody vzdělávání SP v 19. stol.

Celé 19. stol. od začátku do svého konce s sebou přináší řadu nových vzniků, zániků, zavádění nových zákonů i zákazů, rozsáhlých pokusů a radikálních rozhodnutí, které přinejmenším negativně ovlivnily nejen výchovu a vzdělávání, ale také životy sluchově postižených.

Předně vzniká, počátkem 19. stol., po celé Evropě mnoho nových ústavů a škol pro neslyšící. Některé státy Evropy, jako je Dánsko (1817), Norsko (1883), Švédsko (1889), Velká Británie (1893), Německo (1913), k nim navíc zavádějí i povinnou školní docházku pro neslyšící a Francie vydává roku 1882 zákon o bezplatném vyučování neslyšících a nevidomých.¹⁷⁴

Počátkem tohoto století je připisováno prvenství jménu Johann Baptista Graser (1766 – 1841), a to za první pokus o integraci dětí se sluchovým postižením do běžných škol. Graser byl školním radou v Bambergu v Německu. Kladl si za cíl přiblížit vzdělávání SP co možná nejvíce běžnému vzdělávání a tohoto chtěl docílit jednak právě vytvářením speciálních tříd při běžných školách a také vzděláváním učitelů ve výuce SP. Graserova myšlenka se na počátku setkala s velkým nadšením a podporou. První třídu otevřel v roce 1821 v Bayreuthu a následně začaly být tyto třídy otevírány po celém Německu. Je jasné, že musel tento pokus skončit fiaskem a následně krachem. Teprve v poslední době je totiž možné integrovat do běžné školy děti se sluchovým postižením, ovšem integrace je vhodná zejména pro nedoslýchavé a ohluchlé, a to z důvodu existence vyspělých technických a kompenzačních pomůcek, které mají k dispozici. Ovšem ani v dnešní době není vhodné integrovat do běžných škol prelingválně neslyšící žáky, běžná škola totiž nemůže zajistit takové prostředí, kde se plnohodnotně komunikuje ve ZJ. Možná se Graserův nápad na počátku zdál být pokrokovým a snad by i byl, pokud by ovšem nepředběhl svoji dobu o více než půl druhého století a nemuselo by tak od něj být postupně upuštěno.¹⁷⁵

Již zmíněná orálně manuální kontroverze se začíná vyhrocovat právě v 19. stol. I přes to, že několik učitelů neslyšících v Německu propaguje francouzskou metodu, orální přístup nachází další radikální příznivce a zcela převládá. Na podporu svých názorů oralisté shromažďují a předkládají i ty nejneuvěřitelnější argumenty, jako například dr. Franz Josef Gall (1758 – 1828), který tvrdil, že neslyšící vzdělávání francouzskou metodou mají daleko

¹⁷⁴ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 106.

¹⁷⁵ Tamtéž.

větší sklony k tuberkulóze, než žáci vzdělávání orálně. Pokud se někdo pokusil veřejně vystoupit a vyvrátit názor o výjimečnosti orální metody, nejen že vzbudil pohoršení v odborných kruzích, ale mohl být i disciplinárně vyšetřován a potrestán.¹⁷⁶

Jedním z těch, kteří v 19. stol. reformovali čistou orální metodu, byl Friedrich Moritz Hill (1805 – 1874), kterého vzdělávání neslyšících zaujalo natolik, že se zapsal v Berlíně do kurzů vyučování neslyšících a poté nastoupil do Heinickeho institutu ve Weisenfelsu, kde zůstal až do své smrti. Hill se ve výuce neslyšících pokoušel uplatnit tzv. mateřskou metodu, kterou převzal od svého učitele J. H. Pestalozziho a která spočívala v nabývání mluvy a znalostí dítětem při každodenním kontaktu s matkou, věcmi a činnostmi kolem něj.¹⁷⁷ Zavedl výuku hlasité řeči, která byla považována za hlavní předmět výuky. Od prvního stupně se žáci učili pouze artikulovat, osvojovat si elementární řeč a seznamovali se s gramatikou mluveného jazyka. Teprve až v poslední třídě byli žáci vyučováni ostatním předmětům, ovšem jak jinak, než že vyučovacím jazykem všech těchto předmětů (dějepis, zeměpis, náboženství, atd.) byla pouze mluvená němčina.¹⁷⁸ Dvě základní Hillovy myšlenky spočívaly jednak v nutnosti naučit neslyšící děti mluvit stejným způsobem, jako děti slyšící, tzn. používáním mluveného jazyka při každodenním pojmenovávání činností, předmětů či živých tvorů a v nutnosti naučit děti nejprve mluvit a poté až číst a psát. Podle Hilla musela být totiž mluva u neslyšících základem jejich celkového jazykového rozvoje. Friedrich Moritz Hill učil mnoho učitelů neslyšících, publikoval velkou řadu knih, dokonce se mu v určitém období dařilo vydávat jednu knihu ročně, a stal se také jedním z nejvlivnějších učitelů nejen 19. stol., ale vůbec všech dob.¹⁷⁹

Hlavními zastánci a propagátory orální metody byli také v Anglii Thomas Arnold (1816 – 1897) a v USA Alexander Graham Bell (1847 – 1922). Thomas Arnold si, poté co začal učit jako pomocný učitel ve škole pro neslyšící Charlese Bakera v Doncasteru, uvědomil, že ačkoliv je škola orální, neslyšící mezi sebou ve volných chvílích stále dávají přednost a komunikují znakovým jazykem. Rozhodl se tedy, že používání znakového jazyka musí být na orální škole naprosto zakázáno. Z historického hlediska je důležité zmínit jeho školu pro neslyšící, kterou založil v Northamptonu a která byla později změněna na školu střední. Tato škola byla 80 let jedinou střední školou pro neslyšící v Anglii. Alexander

¹⁷⁶ MÁZEROVÁ, *Kultura komunity neslyšících v České republice*, s. 8; srovnej HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 106 - 107.

¹⁷⁷ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 107.

¹⁷⁸ MÁZEROVÁ, *Kultura komunity neslyšících v České republice*, s. 8.

¹⁷⁹ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 107.

Graham Bell byl učitelem dikce a uměleckého přednesu, není se tedy čemu divit, že zastával orální metodu. Objevil způsob jak zaznamenávat symboly polohy mluvních orgánů, což nazýval „Visible Speech“ neboli „viditelná mluva“, ovšem používání těchto symbolů bylo pro neslyšící příliš složité. Po seznámení se s nedoslýchavou dívkou Mabel Hubbardovou, měl snahu sestrojít nějaký přístroj na zviditelňování zvuků. Ani to se mu ovšem nepodařilo, jediné co se mu při pokusech sestrojít takovýto přístroj podařilo objevit, byl telefon. V roce 1887 založil jakousi instituci „The Volta Bureau“, která měla šířit a zvyšovat znalosti o hluchotě a stala se centrem pro šíření oralismu v USA.¹⁸⁰

2.4. Události přelomu století a jejich vliv na vzdělávání SP ve 20. stol.

Jednou z významných událostí přelomu 19. a 20. stol. bylo založení Gallaudetovy univerzity v hlavním městě Spojených států Washingtonu. Univerzita je nazývána Mekkou neslyšících, nebo centrem jejich kultury a vzdělanosti. Oralisté ji ovšem nazývají ghettem a všemožně zpochybňují její úroveň.¹⁸¹ Gallaudetova univerzita je jediná vysoká škola a jediný areál, který je určený a vychází vstříc pouze neslyšícím.¹⁸²

Za zakladatele Gallaudetovy univerzity lze považovat vysokého vládního úředníka Amose Kendalla, protože to byl právě on kdo v roce 1857 věnoval dva akry ze svých pozemků na postavení původně školy pro slepohluché děti a ten samý rok přesvědčil Kongres, aby zřídil The Columbia Institution for the Instruction of the Deaf and Dumb and the Blind, neboli Kolumbijský institut pro vzdělávání hluchoněmých a slepých a jako jeho prvního ředitele přijal Edwarda Minera Gallaudeta (1837 – 1902), syna Thomase Hopkinse Gallaudeta (1787 – 1851) – zakladatele první školy pro neslyšící v USA.¹⁸³

Pokusíme si ještě přiblížit několik důležitých dat v existenci Gallaudetovy univerzity:

1864: Abraham Lincoln podepisuje zákon, kterým při Institutu zřizuje College s názvem National College for Deaf and Dumb, která má právo udělovat vysokoškolské tituly a E. M. Gallaudet se stává prezidentem celého Institutu.

1865: Kongres přejmenoval Institut na Columbia Institution for Deaf and Dumb a College přejmenoval na The National Deaf – Mute College.

¹⁸⁰ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 108 – 109.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 110.

¹⁸² DÁMCOVÁ, Mirka a Radka NOVÁKOVÁ. O Gallaudetově univerzitě a Deaf Way. In: *Ruce.cz* [online]. 2009 [cit. 2014-04-19]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/556-o-gallaudetove-univerzite-a-deaf-way>

¹⁸³ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 110.

1891: V Institutu se zřizuje oddělení pro výuku slyšících učitelů neslyšících.

1894: Na žádost absolventů a na počest T. H. Gallaudeta se název College mění na The Gallaudet College.

1954: Název celého Institutu se mění na The Gallaudet College.

1969: Při Gallaudet College je zřízena Modelová škola střední škola pro neslyšící, Model Secondary School for the Deaf.

1986: Kongres mění název celého Institutu z Gallaudet College na Gallaudet University.

1988: Vzniká řada protestních akcí studentů, které ochromují život univerzity na celý jeden týden a to z důvodu zvolení dr. Zinserové novou prezidentkou univerzity. Ačkoliv šlo o vynikající odbornici, znakový jazyk příliš dobře neovládala. Na protesty studentů, kteří požadují neslyšícího prezidenta, reaguje Zinserová tak, že dva dny po nástupu do funkce rezignuje a na její místo nastupuje 8. prezident Gallaudetovy univerzity, ohluchlý dr. I. King Jordan. Tato akce studentů je známá pod názvem Deaf President Now.¹⁸⁴

Hlavním komunikačním prostředkem areálu Gallaudetovy univerzity je znakový jazyk. Ve znakovém jazyce komunikují všichni, ať už slyšící, neslyšící, kuchaři, vychovatelé, úředníci na poště, policisté atp.¹⁸⁵ Jakkoli se to může zdát neuvěřitelné v areálu univerzity je základní, střední i vysoká škola, kolej, jídelna i hotel, krytý bazén posilovna, sportovní hřiště, ale dokonce i knihovna, galerie, divadlo, pošta a sídlo prezidenta Gallaudetovy univerzity.¹⁸⁶ Bez Gallaudetovy univerzity by rozhodně dějiny vzdělávání neslyšících nebyly kompletní, protože především díky ní se v USA nikdy nerozšířila orální metoda tak, jako v Evropě.¹⁸⁷

Další osudovou událostí pro všechny neslyšící v Evropě byl bezesporu kongres učitelů neslyšících, který se konal 6. září roku 1880 v Miláně. Šlo o již druhý takový kongres, neboť první se konal roku 1878 v Paříži. Milánský kongres a jeho závěrečná ustanovení až do poloviny 20. stol. výrazně ovlivnily vyučování neslyšících po celé Evropě.¹⁸⁸ Bylo zde předneseno devět příspěvků učiteli neslyšících z Evropy i USA, ale pouze E. M. Gallaudet

¹⁸⁴ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 111 – 112.

¹⁸⁵ DÁMCOVÁ, Mirka a Radka NOVÁKOVÁ. O Gallaudetově univerzitě a Deaf Way. In: *Ruce.cz* [online]. 2009 [cit. 2014-04-19]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/556-o-gallaudetove-univerzite-a-deaf-way>

¹⁸⁶ *Gong: Deaf Way II. - ráj Neslyšících* [online]. [cit. 2014-04-19]. Dostupné z: <http://www.gong.cz/clanky.php?c=40>

¹⁸⁷ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 109 – 110.

¹⁸⁸ MÁZEROVÁ, *Kultura komunity neslyšících v České republice*, s. 9.

obhajoval znakový jazyk. Milánský kongres tedy téměř jednohlasně přijal usnesení, jehož první bod zněl: „... berouce v úvahu nezpochybnitelnou nadřazenost mluvy nad znaky při znovuzařazování neslyšících do společnosti a ve snaze poskytnout jim perfektnější znalost jazyka, prohlašují..., že orální metoda musí být preferována nad znaky ve vzdělávání a výchově hluchoněmých.“¹⁸⁹ Jinak řečeno, Kongres uvážil, že pokud má být neslyšící vrácen do společnosti, musí být mluvení a artikulace důležitější než znak, nebo posunek. Z toho důvodu je třeba, aby byla ve vzdělávání neslyšících dávána přednost orální metodě.¹⁹⁰ Toto usnesení bylo za velkého potlesku přijato drtivou většinou přítomných (160:4),¹⁹¹ tím byla orální metoda oficiálně prohlášena za základní vyučovací metodu neslyšících¹⁹² a pro neslyšící tak začalo téměř sto let trvající temné období vzdělávání.¹⁹³

Nařízení Milánského kongresu nebylo ve všech školách a ústavech dodržováno stejně striktně, spíše záleželo na vedoucích a pedagozích jednotlivých ústavů. Obecně lze ovšem říci, že orální metoda ovládla celou Evropu a to až do 60. - 70. let 20. stol.,¹⁹⁴ kdy se ve Skandinávii začala spolu s výzkumem znakového jazyka objevovat metoda bilingválního vzdělávání, která se ovšem do škol dostala až v 80. letech.¹⁹⁵ Nakonec i v Německu byla zpochybněna orální metoda, která vedla ke koncepci bilingválního vzdělávání. Při přípravě této koncepce, nebyly teoretické zkušenosti a zkušenosti ze Skandinávie ještě k dispozici. Koncepce byla tedy zdůvodněna jen velmi teoreticky na základě problematických zkušeností s orální metodou a tato koncepce byla základem vzniku hamburského bilingválního školního experimentu v Německu na Hamburské škole, kde pak další, nové zkušenosti byly sbírány z praxe.¹⁹⁶ Experiment se od 90. let až do dnes snaží o zavádění takové vzdělávací metody do škol, která by neslyšícím vhodným a přístupným způsobem zprostředkovala veškeré informace a vzdělání.¹⁹⁷

¹⁸⁹ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 109.

¹⁹⁰ ČERNÝ, *Historický vývoj vzdělání a výchovy hluchoněmých*, s. 73.

¹⁹¹ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 109.

¹⁹² MÁZEROVÁ, *Kultura komunity neslyšících v České republice*, s. 9.

¹⁹³ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 109.

¹⁹⁴ MÁZEROVÁ, *Kultura komunity neslyšících v České republice*, s. 9.

¹⁹⁵ CHLUMECKÁ, Eva. Bilingvální vzdělávání sluchově postižených žáků. *Ruce.cz* [online]. 2006 [cit. 2014-04-19]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/33-bilingvalni-vzdelavani-sluchove-postizenych-zaku>

¹⁹⁶ GÜNTHER, Klaus-Burkhard et al. *Bilingvální vyučování neslyšících žáků základní školy: etapová zpráva o hamburském bilingválním školním experimentu: (český překlad vybraných částí publikace)*. 1. české vyd. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2000, s. 8.

¹⁹⁷ CHLUMECKÁ, Eva. Bilingvální vzdělávání sluchově postižených žáků. *Ruce.cz* [online]. 2006 [cit. 2014-04-19]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/33-bilingvalni-vzdelavani-sluchove-postizenych-zaku>

3. Školství a vzdělávání sluchově postižených v Čechách a na Moravě

Pro historii vzdělávání neslyšících u nás je důležitý fakt, že po založení Národního institutu pro neslyšící v Paříži v roce 1770, požádal rakouský císař Josef II. Abbého de l'Épée o pomoc pro jednu neslyšící mladou dívku. Josef II. poslal tedy do Paříže arcibiskupova ceremoniáře pátera Friedricha Storka a ještě Josepha Maye, aby je de l'Épée vyškolil ve vzdělávání neslyšících. Stork s Mayem po svém návratu zakládají ve Vídni v roce 1779 první ústav pro neslyšící v rakouské monarchii. Stork a May měli rozdílné názory na vzdělávání neslyšících, zatímco Stork, který hraje určitou roli i v prvním ústavu pro hluchoněmé v Čechách, zastával francouzskou metodu vzdělávání neslyšících, May byl více orální.¹⁹⁸ O postavení a vzdělávání českých neslyšících před založením prvního ústavu pro hluchoněmé v Praze v roce 1786 nejsou zjištěny takřka žádné informace. Pravděpodobně patřili neslyšící k nejnižším sociálním vrstvám a žili izolovaně tak, jak tomu bylo i v ostatních zemích. Prvnímu vzdělávání neslyšících v českých zemích se patrně věnovali kněží, kteří se nevzdělaných a zanedbaných neslyšících ujali a vyučovali je.¹⁹⁹

V poslední kapitole, která pojednává o historii vzdělávání neslyšících v Čechách a na Moravě se zaměříme na velké osobnosti a na vznik nejdůležitějších institucí a událostí v dějinách vzdělávání českých neslyšících. Z důvodu omezeného prostoru v této bakalářské práci se podrobně rozepisují jen o několika školách, které podle mého názoru z dějinného hlediska vzdělávání neslyšících určitě stojí za zmínku. V příloze se pak nachází seznam všech škol a ústavů vzniklých od 18. stol. do 90. let 20. stol.

3.1. Školy a vzdělávání SP od 18. stol. do 90. let 20. stol.

První školou pro neslyšící v Čechách a na Moravě se stal Pražský ústav pro hluchoněmé. Založen byl hrabětem Kašparem Heřmanem Küniglem (1745 – 1824) na počest návštěvy císaře Josefa II. v Praze a slavnostně otevřen byl 7. 12. 1786. Původně se vědělo pouze, že půjde o nějaký dobročinný ústav, ale právě Josef II., který také stojí za zřízením školy pro hluchoněmé ve Vídni, rozhodl, že půjde o ústav pro hluchoněmé. Pražský ústav se stal pátým takovýmto ústavem v Evropě – hned po Paříži (1770), Lipsku (1778), Vídni (1779)

¹⁹⁸ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 102.

¹⁹⁹ MÁZEROVÁ, *Kultura komunity neslyšících v České republice*, s. 9.

a Římu (1784).²⁰⁰ Prvním ředitelem ústavu se stal kněz Karel Berger (1743 – 1806), který ve svém úřadu setrval 10 let a s vyučováním neslyšících začal na venkově v Blatné, kde působil jako administrátor špitálního kostela sv. Kříže. Berger byl jako ředitel ústavu podřízen vrchnímu ředitelství (správní rada ústavu), jejímž vrchním ředitelem byl právě hrabě Kašpar Heřman Küniĝl.²⁰¹

V Pražském ústavu byl ve výchovně vzdělávacím procesu používán přístup francouzské metody. Vyučovalo se zde pomocí znaků, prstové abecedy, psaní, čtení ale u nedoslýchavých a ohluchlých také artikulace.²⁰² Používání francouzské metody bylo zapříčiněno tím, že Bergera učil vzdělávání hluchoněmých právě již výše zmíněný ředitel vídeňského ústavu Friedrich Stork, který se francouzské metodě vzdělávání neslyšících naučil v Paříži od Abbého de l'Épée.

Pražský ústav byl původně ústavem německým. V roce 1820 byl po Bergerovi jmenován ředitelem abbé Jan Mücke (1770 – 1840), který právě v roce 1836, tzn. při oslavách 50. výročí založení ústavu, zapříčinil, že se zde začalo vyučovat i česky.²⁰³ Po Mückeho smrti v roce 1841 se stal jeho nástupcem páter Václav Frost. Frost patří mezi nejvýznamnější osobnosti této instituce a byl skutečným géniem, co se týče znakového jazyka. Byl jeho velkým propagátorem a zastáncem, rozuměl potřebám svých žáků a byl jimi milován. Pro vyučování některých předmětů používal ZJ, ovšem vyučovalo se i artikulaci, čtení a psaní. Propracoval metodiku vzdělávání neslyšících, která byla nazývána „Frostova kombinovaná metoda“, „metoda česká“ či „metoda pražská“.²⁰⁴

Pražská metoda ovšem není ničím jiným, než bilingválním vzděláváním, které bylo později znovuobjeveno ve Skandinávii. Frost však také, jako někteří jeho předchůdci, předběhl svou dobu o více než století a my musíme v současnosti studovat jeho myšlenky u „objevitelů“ této metody v cizině. Po dobu více jak 80 let se pražská metoda v ústavu nejen využívala, ale také fungovala, dokonce zde učilo několik neslyšících učitelů jako je např. Václav Wilczek, který založil Podpurný spolek hluchoněmých sv. Františka Saleského v Praze v roce 1868, tedy jeden z prvních spolků pro neslyšící v Evropě. Tato situace trvala až do roku 1932, kdy na místo ředitele nastupuje katecheta Alois Novák. Ten stihne za jediný

²⁰⁰ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 120.

²⁰¹ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 120.

²⁰² HAMPL, Igor. *Surdopedie*, s. 12.

²⁰³ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 121.

²⁰⁴ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 122 – 123; srovnej HAMPL, Igor. *Surdopedie*, s. 12.

rok nejen stát se ředitelem, připojit k ústavu První pomocnou školu městskou, zrušit německé oddělení, takže Pražský ústav se stává zcela českým, ale také zakazuje v ústavu používat znakový jazyk, protože ve schopnosti neslyšících ve skutečnosti nevěří. Tímto tedy bylo zničeno poslední světlé místo používání ZJ v československých školách té doby. Ústav původně sídlil v Žitné ulici na Karlově náměstí, později byl přestěhován do Faustova domu na Karlově náměstí a v roce 1902 do zcela nové budovy, ve které sídlí do dnes, v Holečkově ulici v Praze - Smíchově.²⁰⁵

Dnes je ve škole, s názvem Střední škola, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené Holečkova, metodika vzdělávání vytvořena tak, aby mohli absolventi samostatně existovat ve společnosti slyšící většiny obyvatel a také se do ní mohli odpovídajícím způsobem zapojit. Škola spolupracuje s několika fakultami Univerzity Karlovy a školami v zahraničí a její pedagogický sbor je složen ze sluchově postižených učitelů a asistentů a z kvalifikovaných odborníků pro práci se SP dětmi.²⁰⁶

Vývoj vyučovacích metod v českých ústavech, jak už jsme řekli, byl do velké míry ovlivněn ústavem ve Vídni. Učitelé v moravských ústavech preferovali spíše orální metodu, tedy metodu Josepha Maye.²⁰⁷ První Moravsko-slezský ústav pro hluchoněmé v Brně byl založen 1829 a za jeho zakladatele, a zakladatele školství pro neslyšící na Moravě vůbec, lze považovat Josefa Dietmanna – rytíře z Traubenburku (1761 – 1843). Prvním ředitelem byl Josef Handschuch, který ústav slavnostně a definitivně otevřel roku 1832. Ačkoli byl i tento ústav zřizován podle vzoru ve Vídni, začala se zde používat převážně orální metoda vzdělávání, což jsme již zmínili. Původně se v ústavu vyučovalo pouze německy, přestože byly přijímány i české děti a až v roce 1863 byli žáci rozděleni do českých a německých oddělení. V roce 1919 byl ovšem ústav zrušen, protože došlo ke znehodnocení jmění určeného pro jeho financování. K obnovení vzdělávání neslyšících na Moravě došlo v roce 1925, kdy zde byla zřízena na žádost dvaceti rodičů jedna třída jako pobočka ivančického ústavu. Ta se pak ještě několikrát stěhovala do různých budov, až se nakonec osamostatnila a byla při ní v roce 1965 zřízena i Učňovská škola pro mládež s vadami sluchu, v roce 1980 přejmenovaná na Střední odborné učiliště. V roce 1996 jsou přijati neslyšící absolventi JAMU jako učitelé a tím škola zavádí přirozenou cestou bilingvní vzdělávání.²⁰⁸

²⁰⁵ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 128 – 206.

²⁰⁶ *Střední škola, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené Holečkova: historie* [online]. 2009 [cit. 2014-04-20]. Dostupné z: <http://www.skolaholeckova.cz/>

²⁰⁷ MÁZEROVÁ, *Kultura komunity neslyšících v České republice*, s. 11.

²⁰⁸ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 132 – 136.

V současnosti nese škola název Mateřská škola a základní škola pro sluchově postižené. Vzdělávací program je zde založen na bilingvistu s výukou ZJ jako samostatného předmětu a žáci se zde učí jak podle osnov pro sluchově postižené, tak i osnov běžných ZŠ. Na škole pracuje sedm sluchově postižených učitelů a vychovatelů a k výuce je používán ZJ znakovaná čeština a písemná i mluvená forma češtiny.²⁰⁹

V roce 1867 byla v českých zemích zavedena povinná osmiletá školní docházka, která se ovšem nevztahovala na neslyšící děti.²¹⁰

Rakouské ministerstvo vyučování se snažilo vytvořit podmínky pro vyučování neslyšících alespoň ve školách běžného typu. Bylo si totiž vědomo, že v Rakousko-Uherském mocnářství bylo málo ústavů pro hluchoněmé. Vydalo tedy v roce 1881 oběžník, který doporučoval přijímat hluchoněmé děti do obecných škol. O pět let později v roce 1886 vydalo ministerstvo ještě jeden výnos, týkající se vzdělávání učitelů v běžných školách pro výuku hluchoněmých.²¹¹

V roce 1915 byla zahájena činnost Zemského spolku pro péči o hluchoněmé v Království českém. Mluvíme o něm záměrně, protože tento spolek vlastně žádným spolkem nebyl. Rakouské úřady odmítaly za války povolovat činnost jakýchkoli spolků, bylo jim tedy zakladateli nabídnuto, že spolek bude učit vojíny, kteří ohluchnou na frontě, odezírat. Navíc v tomto spolku začali mít velmi brzy výsadní postavení odborníci, jako byl ušní lékař, nebo učitel neslyšících, kteří hleděli spíše na to, jak se zviditelnit a zanechat po sobě nějakou památku. Není tedy divu, že se tento spolek nestaral o neslyšící tak, jako spolky ostatní, ale jeho největším výsledkem bylo založení několika škol. Předsedou spolku se stal otorinolaryngolog prof. MUDr. Karel Výmola (1864 – 1935). Výmola měl výborné organizační schopnosti, jeho metody řízení spolku, získávání a shromažďování finančních prostředků nebo lobování byly geniální. Avšak z hlediska neslyšících byl a zůstane prof. Výmola temnou postavou, neboť své organizační schopnosti vložil i do likvidace znakového jazyka v ČSR.²¹²

Spolkový výbor se usnesl, založit v Praze takový ústav, na kterém by se vyučovalo pouze česky a výhradně orální metodou. Proto jednou ze škol, které zásluhou spolku vznikly,

²⁰⁹ *Mateřská škola a základní škola pro sluchově postižené* [online]. 2007 [cit. 2014-04-20]. Dostupné z: <http://www.zsspbrno.cz/sabl.html>

²¹⁰ MÁZEROVÁ, *Kultura komunity neslyšících v České republice*, s. 11.

²¹¹ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 152.

²¹² Tamtéž, s. 170 – 173.

a vlastně první školou vůbec, kterou spolek zřídil, byl První český ústav pro hluchoněmé v Praze roku 1916. Po roce 1918, kdy vznikla první Československá republika, nebylo takovýmto ústavům přáno a stejně jako Pražskému ústavu pro hluchoněmé, byla i Prvnímu českému ústavu pro hluchoněmé zabavena budova v Kateřinské ulici, kde ústav sídlil a byl přestěhován do Ječné ulice. Tím došlo k tomu, že žádný ústav v Praze nevlastnil v té době svou vlastní budovu. Výmola si byl vědom toho, že tato situace není z dlouhodobého hlediska udržitelná a tak začal vynakládat všechny své síly na získání finančních prostředků a postavení nové budovy pro ústav. V roce 1925 získal spolek prostředky na výstavbu ústavu v Radlicích a o rok později zde bylo zahájeno vyučování. Roku 1927 se Výmolovi podařilo pojmenovat ústav svým jménem, tedy Výmolův ústav pro hluchoněmé děti. V roce 1930 pak z ústavu odcházejí první SP děti, které dokončily úplnou osmiletou základní školní docházku, ovšem je zajímavé, že v této době je v republice uzákoněná povinná školní docházka pro mentálně postižené, ale pro neslyšící stále nikoliv.²¹³ Od 80. let se zde začíná využívat ve větší míře totální komunikace a v roce 1989 se i zde vlivem světových událostí začíná prosazovat vizuálně-motorický a psaný jazyk před audio-orálním. Od 90. let zde působí jako pedagogové a vychovatelé sluchově postižení absolventi SŠ a VŠ. Od roku 2003 se součástí školy stává Střední zdravotnická škola, sídlící původně v Berouně, a na škole pracují i tlumočníci ZJ.²¹⁴

První pokus o zavedení povinné školní docházky pro sluchově postižené se konečně uskutečnil roku 1922. Tehdy poslankyně A. Sychravová vypracovala návrh zákona o vyučování dětí hluchoněmých v Republice československé, který obsahoval i dlouho očekávaný paragraf o zavedení povinné školní docházky pro neslyšící. Bohužel poslankyně po předložení návrhu zemřela a nikdo jiný se o prosazení zákona nepokusil. Československo zůstalo jednou z posledních zemí, kde nebyla školní docházka neslyšících povinná.²¹⁵ V Čechách a na Moravě tedy nebyla zákonem stanovena povinnost školní docházky pro neslyšící až do roku 1948, kdy ji zavedli komunisti.²¹⁶

Roku 1948 byly školy pro neslyšící, stejně jako všechny ostatní, zestátněny a došlo k jejich kategorizaci. Školy pro sluchově postižené byly rozděleny na školy pro děti

²¹³ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 170 – 178; srovnej Střední škola, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené: něco málo z historie školy. *Škola Vymolova.cz* [online]. 2011 [cit. 2014-04-21]. Dostupné z: <http://www.sksp.org/#!historie>

²¹⁴ Střední škola, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené: něco málo z historie školy. *Škola Vymolova.cz* [online]. 2011 [cit. 2014-04-21]. Dostupné z: <http://www.sksp.org/#!historie>

²¹⁵ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 184.

²¹⁶ MÁZEROVÁ, *Kultura komunity neslyšících v České republice*, s. 11.

hluchoněmé, děti se zbytky sluchu, nedoslýchavé a pro děti hluchoněmé a méně nadané.²¹⁷ V roce 1978 byly provedeny změny v této kategorizaci a školy pro sluchově postižené byly rozděleny na školy pro nedoslýchavé – tu navštěvovali žáci, kteří si byli schopni osvojit češtinu sluchem, ať už s použitím kompenzačních pomůcek, nebo bez nich. Dále pak na školy pro žáky se zbytky sluchu a pro neslyšící – sem byli zařazováni žáci, kteří si nemohli češtinu osvojit sluchem ani s využitím kompenzačních pomůcek. Veškeré úsilí při výchově a vzdělávání zde bylo vynaloženo na sluchový trénink, cvičení odezírání a mluvení. Náplně předmětů na těchto typech škol musely být redukovány, a to z toho důvodu, že kvůli učení se mluvení, odezírání a slyšení nezbyval na ostatní předměty čas a hlavně neexistoval žádný plnohodnotný komunikační kód mezi žákem a učitelem. V období před rokem 1991, jak je evidentní, byli neslyšící žáci na školách vzdělávání pouze monolingválně, tzn. orálně. Bylo zde požadováno, aby se neslyšící jak kulturně, tak jazykově vyrovnali slyšící většině.²¹⁸

Ve stejném roce, totiž v roce 1978, kdy proběhly změny v kategorizaci škol, byla též nařízením vlády prodloužena povinná školní docházka pro sluchově postižené žáky na 11 let. Roku 1984 byla však školským zákonem docházka opět zkrácena na 10 let a v roce 1986 vychází vyhláška ministerstva školství o školách pro mládež vyžadující zvláštní péči, která konečně ustanovuje devítiletou školní docházku pro neslyšící.²¹⁹

3.2. Možnosti a situace ve vzdělávání SP v ČR po roce 1990

Jak jsme si již řekli, v roce 1978 byla provedena změna kategorizace škol na MŠ a ZŠ pro nedoslýchavé, pro žáky se zbytky sluchu a pro neslyšící. Tato situace trvala až do roku 1991 a žáci byli do těchto škol zařazováni podle audiogramu, neboli podle změřené velikosti ztráty sluchu.²²⁰ V roce 1991 bylo, vyhláškou MŠMT č. 399/1991 Sb. o speciálních školách a speciálních mateřských školách, toto rozdělení škol zrušeno a bylo zavedeno jednotné označení „školy pro sluchově postižené“.²²¹

Období po roce 1990 se vyznačuje dvěma fenomény. Jsou jimi školní integrace a právo SP na vzdělávání pomocí a prostřednictvím ZJ. Vznikla bilingvální mateřská škola, dvě

²¹⁷ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 198.

²¹⁸ KOMORNÁ, *Systém vzdělávání osob se sluchovým postižením v ČR a specifika vzdělávacích metod při výuce*, s. 13.

²¹⁹ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 197 – 198.

²²⁰ KOMORNÁ, *Systém vzdělávání osob se sluchovým postižením v ČR a specifika vzdělávacích metod při výuce*, s. 13.

²²¹ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 200.

nové střední školy, nové maturitní i nematuritní obory a nové obory pro SP na vysokých školách.²²²

Od roku 1990 kdy byl, již novelizovaným, školským zákonem č. 171/1990 Sb. §3 uznán znakový jazyk přirozeným jazykem osob se sluchovým postižením, se začalo s experimentem ve výchovně-vzdělávacím procesu neslyšících dětí, totiž s českým bilingválním modelem vzdělávání. Do škol byl bilingvální model zaveden poprvé v roce 1995, kdy byla snaha, na základě iniciativy rodičů sluchově postižených dětí, dát ve výchovně vzdělávacím procesu větší prostor znakovému jazyku. V únoru roku 1995 tedy vzniklo Předškolní centrum pro sluchově postižené, které pracovalo jeden den v týdnu a sídlilo v budově FRPSP v Praze-Stodůlkách. Z centra vznikla v roce 1997 Experimentální bilingvální mateřská škola – Školička PIPAN, která byla již zařazena do sítě škol. Zde se praktikoval simultánní bilingvismus²²³ a děti si tak již od raného dětství mohly osvojovat jak jazyk mluvený, tak jazyk znakový.²²⁴ Od začátku ve školce působily jak dvě slyšící učitelky, tak dvě sluchově postižené asistentky. V roce 1998 byla na základě dohody FRPSP se školou v Holečkově ulici školka přemístěna do Holečkovy ulice, a tím byl pro děti z mateřské školy zajištěn plynulý přechod na základní školu.²²⁵ Byl zde rovněž zřízen první ročník třídy s experimentálním bilingválním programem vedle paralelní první třídy, protože vznikla potřeba navázat na nově vzniklý model předškolní výchovy.²²⁶

V 90. letech vznikly přímo pro neslyšící i tři vysokoškolské obory. Tím prvním byl Ateliér výchovné dramatiky neslyšících, vedený doc. Mgr. Zojou Mikotovou, který vznikl v roce 1992 na JAMU v Brně, na podnět předsedy SORDOS Kaje Kostelníka. Pro neslyšící bylo otevřeno tříleté bakalářské studium dramatické výchovy. Toto studium bylo zaměřeno na pohybově výchovné disciplíny. Původně mohla být uchazečům na základě talentových zkoušek prominuta maturita, což dnes již neplatí, protože existují střední školy, které mohou studovat i neslyšící. Proto tedy dnes, aby mohlo být neslyšícím studium umožněno, musí být

²²² KRATOCHVÍLOVÁ, Kristýna. Mezinárodní konference o vzdělávání sluchově postižených. In: *Gong* [online]. 2007 [cit. 2014-04-21]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/229-mezinarodni-konference-o-vzdelavani-sluchove-postizenych>

²²³ Simultánní bilingvismus – jedinec se učí oba jazyky současně ve stejnou dobu/sekvenční bilingvismus – jedinec se učí druhý jazyk až ve chvíli, kdy ovládá jazyk první.

²²⁴ CHLUMECKÁ, Eva. Bilingvální vzdělávání sluchově postižených žáků. *Ruce.cz* [online]. 2006 [cit. 2014-04-19]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/33-bilingvalni-vzdelavani-sluchove-postizenych-zaku>

²²⁵ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 203 - 204.

²²⁶ CHLUMECKÁ, Eva. Bilingvální vzdělávání sluchově postižených žáků. *Ruce.cz* [online]. 2006 [cit. 2014-04-19]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/33-bilingvalni-vzdelavani-sluchove-postizenych-zaku>

splněny dvě věci – musí být předáno maturitní vysvědčení ze střední školy a při výuce musí být neustále přítomen tlumočnick ZJ.²²⁷

Ve stejném roce, ve stejném městě, ze stejné iniciativy a za stejných podmínek vzniklo na Katedře výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity jednooborové studium kresby, malby, grafiky, modelování a výtvarného písma pro neslyšící.²²⁸

V roce 1998 vznikl z iniciativy prof. PhDr. Aleny Macurové, CSc. na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze nový vysokoškolský obor Čeština v komunikaci neslyšících. Jak slyšící, tak neslyšící studenti zde studují za pomoci tlumočnicků ZJ nejen češtinu a další obvyklé vysokoškolské předměty, ale také znakový jazyk a dějiny neslyšících. Toto studium je denní bakalářské, nebo magisterské v kombinaci s oborem Český jazyk a literatura.²²⁹

Podle mezinárodní konference Vzdělávání sluchově postižených, uspořádané MŠMT v roce 2006 prošla oblast školství ve vzdělávání SP po roce 1990 zásadními změnami, které vzdělávání neslyšících posunuly pozitivním směrem. Jde o změny jako např.: Právo sluchově postižených na vzdělávání prostřednictvím znakového jazyka, vytvoření podmínek pro metodu bilingválního vzdělávání, zřizování nových škol pro SP (MŠ, SŠ a oborů VŠ), vydávání učebnic pro SP a metodických materiálů pro jejich učitele. I přes tyto změny, které byly provedeny ve vzdělávání SP, si někteří odborníci myslí, že situace není zcela optimistická. Stále podle nich totiž neexistuje v podstatě žádný ucelený systém ve výchově a vzdělávání neslyšících.²³⁰

²²⁷ HRUBÝ, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*, s. 201.

²²⁸ Tamtéž, s. 202.

²²⁹ Tamtéž, s. 204.

²³⁰ KOMORNÁ, *Systém vzdělávání osob se sluchovým postižením v ČR a specifika vzdělávacích metod při výuce*, s. 15.

Závěr

Výchově a vzdělávání sluchově postižených se věnuje pozornost již po několik staletí. Bylo napsáno bezpočet odborných i méně odborných knih a publikací, vzniklo několik různých metod a způsobů jak sluchově postižené vzdělávat, které se střídaly podle aktuálních potřeb té které doby. Po celém světě vznikaly řady ústavů, škol, spolků a institucí pro sluchově postižené. V problematice jejich vzdělávání působilo odedávna mnoho lékařů, učitelů, církevních hodnostářů, filozofů, ale i psychologů a logopedů, kteří vymýšleli a následně praktikovali různé druhy komunikace slyšících s neslyšícími. Ani se snad nedá vyčíslit, kolik různých zákonů, příkazů, ustanovení, vyhlášek, a zákonů, které ovlivnily život a vzdělání sluchově postižených, za celou tu dobu vzniklo. Postoj odborníků ke vzdělávání neslyšících se neustále měnil a vyvíjel, od absolutního nezájmu v dávných dobách, až po snahu poskytnout sluchově postiženým co nejvyšší a nejlepší vzdělání, za pomoci způsobů a podmínek jim přístupných, v přítomnosti.

Za celou historii vzdělávání sluchově postižených, se postupně došlo k důležitým zjištěním a poznatkům, které byly používány a vylepšovány až do dnešní doby a díky kterým se vzdělávání zlepšuje ve prospěch sluchově postižených. Přestože je v současnosti k výchově a vzdělávání neslyšících zaujat ten nejlepší postoj, jaký kdy v dějinách byl, situace stále ještě není naprosto ideální. Nedostatek kvalitních výukových materiálů, výrazná redukce učiva na školách, nízké kompetence většiny učitelů v ČZJ, nedostatky při naplňování vzdělávacích potřeb v rámci integrace neslyšícího dítěte do běžných škol, nevyhovující metody ve výuce českého jazyka a hlavně neinformovanost veřejnosti, která stále přetrvává, to vše, a nejen to jsou problémy, se kterými se stále sluchově postižení a jejich vzdělávání potýká.

Pravděpodobně bude ještě nějakou dobu trvat, než všechny tyto nedostatky ze vzdělávání sluchově postižených vymizí a než bude většina společnosti o problematice sluchově postižených a jejich vzdělávání dostatečně informována. Doufejme ale, že ta doba nebude zas tak dlouhá a že nakonec všechno tohle snažení dospěje ke zdárnému výsledku.

Použitá literatura

Pramenná literatura:

BAKER-SHENK, Charlotte Lee a Dennis COKELY. *American sign language: a teacher's resource text on grammar and culture*. Silver Spring, Md.: T. J. Publishers, 1980. 469 s. ISBN 09-326-6609-4.

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona. Podle ekumenického vydání z r. 1985. Praha: Ekumenická rada církví, 1990. 862 s., 287 s., mp.

ČERNÝ, Vojtěch. *Historický vývoj vzdělání a výchovy hluchoněmých*. České Budějovice: 1934. 92 s.

GÜNTHER, Klaus-Burkhard et al. *Bilingvální vyučování neslyšících žáků základní školy: etapová zpráva o hamburském bilingválním školním experimentu: (český překlad vybraných částí publikace)*. 1. české vyd. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2000. 57 s.

HAMPL, Igor. *Surdopedie: Studijní opora k inovovanému předmětu: Základy surdopedie (SSURD)*. Ostrava, 2013, 35 s. ISBN 9788074643279. Dostupné z: http://projekty.osu.cz/svp/opory/PdF_Hampl_Surdopedie_adaptace.pdf

HRUBÝ, Jaroslav. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*. 2. přeprac. a rozš. vyd. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených, 1999. ISBN 8072160966.

KOMORNÁ, Marie. *Systém vzdělávání osob se sluchovým postižením v ČR a specifika vzdělávacích metod při výuce*. 2., opr. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, c2008. ISBN 9788087218181.

KOSINOVÁ, Barbora. *Neslyšící jako jazyková a kulturní menšina - kultura neslyšících*. 2., opr. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, c2008. ISBN 9788087153949.

LYSONS, Kenneth. *Your hearing loss: and how to cope with it*. North Pomfret, Vt.: David, c1978. ISBN 07-153-7472-9.

MACUROVÁ, Alena. Jazyk a hluchota. In: *Slovo a slovesnost: Časopis pro otázky teorie a kultury jazyka*. Praha: Melantrich, 2001, roč. 62, č. 2.

MARSCHARK, Marc. *Raising and educating a deaf child: a comprehensive guide to the choices, controversies, and decisions faced by parents and educators*. 2nd ed. New York, N. Y.: Oxford University Press, 2007. xxi, 267 s. ISBN 978-0-19-531458-8.

MÁZEROVÁ, Romana. *Kultura komunity neslyšících v České republice: nástin historie komunity neslyšících do roku 1938*. Praha: Research Support Scheme, 1999, 84 s. Dostupné z: <http://rss.archives.ceu.hu/archive/00001035/01/36.pdf>

PLATÓN, *Kratylos*. 2. opr. vyd. Editor Aleš Havlíček. Překlad František Novotný. Praha: [Institut pro středoevropskou kulturu a politiku], 98 s. Oikúmené. ISBN 80-852-4144-7.

POTMĚŠIL, Miloš. *Čtení k surdopedii*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, 217 s. Učebnice (Univerzita Palackého). ISBN 80-244-0766-3.

POUL, Jan. *Nástin vývoje vyučování neslyšících*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996, 67 s. ISBN 80-210-1479-2.

STRNADOVÁ, Věra. *Hádej, co říkám, aneb, Odezírání je nejisté umění: publikace na podporu Národního plánu vyrovnávání příležitostí pro občany se zdravotním postižením*. 2. dopl. vyd. Praha: Helix, 2001. ISBN 8090303501.

SVĚTLÍK, Martin. *Postižení sluchu: současné možnosti sluchové protetiky*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2000, 61 s. ISBN 80-725-4114-5.

Internetové zdroje:

Centrum zprostředkování simultánního přepisu: zákon č. 155/1998 sb. [online]. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://www.czsp.cun.cz/index.php?clanek=4>

Česká komora tlumočnicků znakového jazyka: znakový jazyk a komunikace s neslyšícími. [online]. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://www.cktzj.com/znakovy-jazyk-a-komunikace-s-neslysicimi>

DÁMCOVÁ, Mirka a Radka NOVÁKOVÁ. O Gallaudetově univerzitě a Deaf Way. In: *Ruce.cz* [online]. 2009 [cit. 2014-04-19]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/556-o-gallaudetove-univerzite-a-deaf-way>

Dětská řeč - od narození do 2 let. In: [online]. [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: <http://www.mimi-klub.cz/radce-mimiklubu/vyvoj-a-vychova/detska-rec-od-narozeni-do-2-let>

Gong: Deaf Way II. - ráj Neslyšících [online]. [cit. 2014-04-19]. Dostupné z: <http://www.gong.cz/clanky.php?c=40>

CHLUMECKÁ, Eva. Bilingvální vzdělávání sluchově postižených žáků. *Ruce.cz* [online]. 2006 [cit. 2014-04-19]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/33-bilingvalni-vzdelavani-sluchove-postizenych-zaku>

KRATOCHVÍLOVÁ, Kristýna. Mezinárodní konference o vzdělávání sluchově postižených. In: *Gong* [online]. 2007 [cit. 2014-04-21]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/229-mezinarodni-konference-o-vzdelavani-sluchove-postizenych>

Mateřská škola a základní škola pro sluchově postižené [online]. 2007 [cit. 2014-04-20]. Dostupné z: <http://www.zsspbrno.cz/sabl.html>

PRO-AUDIO, s.r.o: Tinnitus. [online]. [cit. 2014-03-06]. Dostupné z: <http://www.pro-audio.cz/tinnitus/>

Ruce.cz: co je znakový jazyk, znakovaná čeština. [online]. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/188-co-je-znakovy-jazyk-znakovana-cestina>

Ruce.cz: historie českého znakového jazyka. [online]. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/95-historie-ceskeho-znakoveho-jazyka>

SIGN: jazykové a vzdělávací studio. [online]. [cit. 2014-04-07]. Dostupné z: <http://www.sign-studio.cz/news/strucna-historie-vzdelanosti-neslysicich1/>

Střední škola, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené Holečkova: historie [online]. 2009 [cit. 2014-04-20]. Dostupné z: <http://www.skolaholeckova.cz/>

Střední škola, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené: něco málo z historie školy. *Škola Vymolova.cz* [online]. 2011 [cit. 2014-04-21]. Dostupné z: <http://www.sksp.org/#!historie>

Ticho.cz: komunikační formy slovní podstaty. [online]. [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: <http://www.ticho.cz/clanky.php?key=299&kkk=141d143fb448922ab06e7139336bdc77&limn=1862&limc=0&sclkat=novinky&cclaut=&cclkat=&cclser=4&ccltem=>

Příloha

Přehled vzniku jednotlivých ústavů a škol pro neslyšící v Čechách a na Moravě:

1786 – Pražský ústav pro hluchoněmé

1829 – Moravsko-slezský ústav pro hluchoněmé v Brně

1844 – Ústav pro neslyšící děti židovského náboženství v Mikulově

1858 – Diecézní ústav pro hluchoněmé v Litoměřicích

1871 – Diecézní ústav pro hluchoněmé v Českých Budějovicích

1881 – Diecézní ústav pro hluchoněmé v Hradci Králové

1894 – Moravský zemský ústav pro hluchoněmé v Ivančicích

1894 – Moravský zemský ústav pro hluchoněmé v Lipníku nad Bečvou

1907 – Moravský zemský ústav pro hluchoněmé v Šumperku

1911 – Moravský zemský ústav pro hluchoněmé ve Valašském Meziříčí

1913 – Ústav pro hluchoněmé v Plzni

1915 – Zemský spolek pro péči o hluchoněmé v Království českém

1916 – První český ústav pro hluchoněmé v Praze

1917 – První pomocná škola městská pro hluchoněmé v Praze

1920 – Pokračovací škola pro hluchoněmé v Praze

1922 – Ústav pro hluchoněmé v Dolní Lukavici u Plzně

1928 – Svatojanský ústav pro hluchoněmé dívky v Hradci Králové

1930 – Ústav pro hluchoněmé, škole odrostlé dívky v Bechyni

1939 – Učebné dílny pro hluchoněmé v Praze

1945 – Veřejná škola pro nedoslýchavé v Praze

1948 – Základní odborná škola pro neslyšící ve Zlíně

1954 – Gymnázium pro mládež s vadami sluchu

1954 – Mateřská a základní škola pro nedoslýchavé v Kyjově

1955 – Národní škola a domov pro nedoslýchavé v Liberci

1961 – Jesle pro sluchově postižené v Místku

1982 – Základní škola pro nedoslýchavé v Ostravě-Porubě

1988 – Střední odborné učiliště, Střední průmyslová škola oděvní pro sluchově postiženou mládež v Brně

1992 – Vysokoškolské studium neslyšících v Brně – JAMU – Ateliér výchovné dramatiky neslyšících

1992 – Vysokoškolské studium neslyšících v Brně – PF MU – obor kresby, malby, grafiky, modelování a výtvarného písma

1993 – Institut pro neslyšící v Berouně

1994 – Střední zdravotnická škola pro sluchově postižené v Berouně

1995 – Bilingvální mateřská škola pro sluchově postižené

1998 – Vysokoškolské studium neslyšících v Praze – FF UK – obor Čeština v komunikaci neslyšících

SUMMARY

This bachelor thesis deals with the development of the education of the hearing impaired and with the attitude of majority to them. The issue of correct and suitable education of the hearing impaired has always been very complex matter that has not been – due to the lack of awareness of the hearing society – yet completely resolved.

The main goal of this thesis is therefore to introduce the historical and contemporary approach to the education of the hearing impaired to the reader and to acquaint him with changes in the approach to the education of the hearing impaired from its beginning up to now. The secondary goals are to explain the differences among particular methods of education and approaches of teachers and to inform the reader about various myths and biases connected with hearing impaired.

The first chapter of this thesis introduces the issue of hearing impairment, presents the elemental terminology that is necessary to understand the problems of education of the hearing impaired and explains some myths and misunderstandings of major (hearing) society.

The second chapter focuses on the first historical mentions of the deaf, the beginning of their education abroad and its development up to now. It also deals with important foreign characters and institutions in the area of the education of the hearing impaired.

Finally, the last chapter shows the influential characters, the approach to hearing impaired and the most important institutions in the Bohemia and Moravia since the 18th century.